

Vraag en aanbod van natuur

Vraag en aanbod van natuur

Over de maatschappelijke vraag naar natuur en over het antwoord daarop van eigenaren en beheerders van natuur

Drs. Helena Berends

Met dank aan :

- KIC-Stichting Recreatie;
- Booij en van Bruggen in samenwerking met Ideëel Organiseren;
- de leden van de begeleidingsgroep (bijlage 1);
- de geïnterviewden (bijlage 2);
- de collega's van Alterra: René Henkens, Tineke de Boer, Anne-Katrin Engelbrecht, Cees Niemeijer, Mireille Grobben.

Alterra-rapport 605

Alterra, Research Instituut voor de Groene Ruimte, Wageningen, 2002

REFERAAT

Berends, H., 2002. *Vraag en aanbod van natuur; Over de maatschappelijke vraag naar natuur en over het antwoord daarop van eigenaren en beheerders van natuur*. Wageningen, Alterra, Research Instituut voor de Groene Ruimte. Alterra-rapport 605. 84 blz. 40 ref.

Aanbieders van natuur (eigenaren en beheerders) hebben steeds meer te maken met de wensen van mensen ten aanzien van recreatie, wonen en werken in de natuur. In deze studie is gekeken naar wat er bekend is over de vraag naar natuur van burgers en naar de lacunes in die kennis. Uit analyse van de literatuur en van wat mensen feitelijk doen in de natuur (vastgelegd in een video) blijkt dat de vraag naar natuur veel breder is dan algemeen wordt gedacht en dat niet voor iedereen natuur hoogwaardige natuur hoeft te zijn. Men kan spreken van democratisering van natuur. Uit de gehouden interviews met natuuraanbieders (eigenaren, beheerders) blijkt dat men wel open staat voor de vraag naar natuur van burgers, maar dat er niet altijd een strategisch of zelfs een marketingplan is om hoe om te gaan met die maatschappelijke vraag.

Trefwoorden: Natuur, vraag, aanbod, video, recreatie, mensenwensen, beheerders, burgers, marketing, democratisering.

ISSN 1566-7197

Dit rapport kunt u bestellen door € 17,- over te maken op banknummer 36 70 54 612 ten name van Alterra, Wageningen, onder vermelding van Alterra-rapport 605. Dit bedrag is inclusief BTW en verzendkosten.

© 2002 Alterra, Research Instituut voor de Groene Ruimte,
Postbus 47, NL-6700 AA Wageningen.
Tel.: (0317) 474700; fax: (0317) 419000; e-mail: postkamer@alterra.wag-ur.nl

Niets uit deze uitgave mag worden veeveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Alterra.

Alterra aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen.

Inhoud

Samenvatting	7
1 Achtergrond, centrale vragen, hypothesen en werkwijze	9
2 De maatschappelijke vraag naar natuur	13
2.1 Inleiding	13
2.2 De literatuurstudie	14
2.3 De vraag naar natuur zoals in de video naar voren komt	16
2.4 De vraag naar natuur zoals naar voren komt uit gesprekken naar aanleiding van de video	25
2.5 Conclusies	30
3 Het aanbod van natuur: Uitkomsten van interviews met natuur-en- mensbetrokken organisaties	33
3.1 Hoe houdt men de maatschappelijke vraag in de gaten	33
3.2 Wat doen beheerders met de kennis van de vraag naar natuur	36
3.3 Conclusie	41
4 Aansluiting van vraag en aanbod, conclusies en aanbevelingen	43
4.1 Vragen ten aanzien van afstemming van vraag en aanbod	43
4.2 Conclusies en aanbevelingen	44
Literatuurlijst	47
<i>Bijlagen</i>	
1 Leden van de begeleidingsgroep	51
2 Geïnterviewde organisaties en personen	53
3 Achtergrond stuk over Vraag en aanbod van natuur - Wat zegt het beleid?	55
4 Overzicht literatuur - Interface mensen en natuur	63
5 Vragen aan natuuraanbieders (na het zien van de video)	79

Samenvatting

Achtergrond van dit project is het meerjaren onderzoeksprogramma "Functieervulling van natuur, bos en landschap", financieel gesteund door het ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij (LNV). Het onderzoeksprogramma geeft aan dat beheerders van natuur meer rekening kunnen en moeten houden met de wensen van mensen, in navolging van de overheidsnota "Natuur voor Mensen, Mensen voor Natuur." Als mensen meer centraal moeten komen te staan in het beleid ten aanzien van bos, natuur en landschap, en als daar meer diepgaand onderzoek naar gedaan moet worden, dan zijn een aantal vragen essentieel:

- wat is er bekend over de (mensen)vraag naar natuur in Nederland?
- wat weten de aanbieders van natuur over die maatschappelijke vraag en hoe gebruiken ze die kennis bij de bepaling van hun aanbod (van natuur)?
- wat kan beleid, beheer en onderzoek doen om vraag en aanbod van natuur beter op elkaar aan te laten sluiten?

Het denken in termen van vraag en aanbod kan verhelderend zijn voor het vraagstuk hoe de natuur haar functies kan vervullen naar mensen toe. Dit project werkt met deze benadering van vraag en aanbod. De volgende stappen zijn gezet:

- Inventarisatie van wat bekend is over de verschillende aspecten van de maatschappelijke vraag naar natuur. Vermoeden: er is veel bekend over wandelen/ fietsen etc., maar er zijn veel lacunes in onze kennis, bijvoorbeeld ten aanzien van de vraag naar natuur van jongeren, laag opgeleiden, allochtonen, de vraag naar groen voor woon- of werklocaties, etc. Samen met het Kennis en Informatie Centrum (KIC) - Stichting Recreatie is deze inventarisatie gemaakt.
- Organisatie van een populaire/ breed aansprekende manifestatie of actie om het hele scala van de vraag naar natuur in beeld te krijgen. Uit verschillende mogelijkheden werd gekozen voor het laten maken van een video met de zogenoemde detective-methode. In samenwerking met Ideëel Organiseren maakten Booij en van Bruggen een 15 minuten durende video waarin een breed scala aan activiteiten van mensen in de natuur te zien is.
- Gesprekken met natuur- en terreinbeheerders, gefocust op de wijze waarop zij de maatschappelijke vraag in de gaten houden, hoe breed ze die vraag naar natuur zien, en wat ze er mee doen in hun besluitvorming omtrent hun aanbod (van natuur). De video werd gebruikt als inleiding/opwarmer voor deze gesprekken.
- Verslag, eerste confrontatie van vraag en aanbod en voorstel voor verder onderzoek.

Uitkomst is dat er een onvolledig, te beperkt (en dus verkeerd) beeld bestaat over wat mensen doen en wensen in de natuur. Als er al aan mensen gevraagd wordt wat ze willen ten aanzien van natuur, dan gaat het om schriftelijke (aangevuld met telefo-

nische) enquêtes. Dan blijkt dat 80% van de mensen geen antwoord geeft. Het merendeel van de mensen dat wel antwoord geeft zegt dat ze van de kust en van bos houdt. In beleidstermen, en gebaseerd op de beleidsnota “Natuur voor Mensen, Mensen voor Natuur”, zou men dan kunnen concluderen dat er in Nederland meer bos moet komen, omdat mensen daar om vragen. Met een andere onderzoeksmethode (in dit geval, de detective-methode) zien we echter iets anders.

Uit het voorliggend onderzoek blijkt dat het voor veel mensen helemaal niet gaat om bezoek, verblijf en behoud van de natuur met een grote N, maar dat velen gewoon lekker buiten willen zijn, de mogelijkheid hebben een ommetje te maken, te voetballen, te vissen of de hond uit te laten in een park, een volkstuintje te hebben, elkaar te kunnen ontmoeten, "rustig" te kunnen toeren met de motor in een mooi gebied, en nog meer van dit soort recreatieve bezigheden in plaats van dat ze het over DE NATUUR hebben. Het begrip Natuur is dus al veel meer gedemocratiseerd dan vele natuuronderzoekers denken of willen geloven. Een lid van de begeleidingsgroep van dit onderzoek formuleerde het als volgt: "In de relatie mens-natuur, moeten we het niet meer hebben over "natuur" maar over "recreatie" omdat dat is wat mensen zoeken in die natuur".

Een andere uitkomst is dat in de interface mensnatuur er meer bekend is over de "natuur" dan over de "mensen". In Nederland is de natuur heel goed bestudeerd en in kaart gebracht en ingedeeld in allerlei zogenaamde “natuurdoeltypen”. Maar over de gebruikers van de "groene en blauwe" gebieden is veel minder bekend. In de relatie mensnatuur is er meer nadruk op "life sciences" dan op "menswetenschappen". Dit moet veranderen als mensen meer centraal komen te staan in Natuurbeleid.

Een derde uitkomst is dat alle grote natuurorganisaties zelf onderzoek doen naar mensenwensen ten aanzien van hun natuurterreinen en -gebieden. Daarom-heen worden strategische plannen gemaakt om in het aanbod van natuur rekening te houden met de vraag van burgers. Deze onderzoeken worden echter niet altijd openbaar gemaakt. Bestuur en beleid zouden dus kunnen faciliteren dat de organisaties die zich bezighouden met vraag en aanbod van natuur op gebiedsniveau, meer gaan samenwerken.

In een vervolgonderzoek zal onderzocht worden of vraag en aanbod van natuur elkaar makkelijker kunnen vinden als er een landelijk plan/strategie zou zijn hoe om te gaan met natuur voor mensen in de stad, in het "midden" of landelijk gebied (dat nu nog te weinig aandacht krijgt) en in "échte" natuurgebieden. Aanbieders en beheerders van natuur zouden dan misschien makkelijker hun eigen plaats daarin kunnen bepalen en minder snel in een spagaat van natuurbehoud en populaire catering voor mensenwensen terechtkomen.

1 Achtergrond, centrale vragen, hypothesen en werkwijze

Dit project werd als volgt beschreven toen het financiële steun kreeg van het onderzoeksprogramma "Functieervulling van natuur, bos en landschap"

Doel van het project:

In het onderzoeksprogramma "Functieervulling Natuur, Bos en Landschap" (NBL) staat als doelstelling dat natuurbeheerders zich meer (moeten) gaan richten op het vervullen van mensenwensen, zoals aangegeven in de nationale nota "Natuur voor mensen, Mensen voor natuur". Het is dan ook van groot belang te weten wat die maatschappelijke vraag naar natuur inhoudt, hoe beleid en beheer daarmee omgaan en, als derde vraag, of dat eventueel beter kan.

Doel van dit project is dan ook om, in het eerste jaar van dit meerjaren-onderzoeksprogramma, een methodische basis te leggen voor de studie van vraag en aanbod van natuur (en de rol van beleid daarbij).

Aan de vraagkant gaat het om de vraag naar recreatie (fietsen, wandelen en andere vormen van recreatie in de natuur), de vraag naar wonen in een natuurlijke en mooie omgeving en de vraag van bedrijven naar een goede locatie.

Aan de aanbodkant moet nagegaan worden of beheerders van natuurterreinen weten wat de maatschappelijke vraag is, hoe men ermee omgaat, of men een strategische- of zelfs marketingplannen heeft om aan de maatschappelijke vraag te voldoen in combinatie met andere doelen zoals bescherming van natuur.

Als dit eenmaal duidelijk is, dan kan in 2002 en opvolgende jaren meer toegepast onderzoek plaatsvinden, bijvoorbeeld in de richting van monitoringsystemen omtrent de wijze waarop vraag en aanbod meer bij elkaar gebracht kunnen worden.

Voorstel van het project

Volgens het projectvoorstel zou de studie beginnen met het in kaart brengen van wat reeds bekend is over de vraag naar natuur, bos en landschap (NBL), via literatuuronderzoek en via een landelijke actie/manifestatie of verkenning waarbij ook minder traditionele elementen van de vraag naar NBL naar voren zouden komen. Met een bredere (meer democratische) kijk op natuur zouden ook de wensen van (bijvoorbeeld) jongeren, lager opgeleiden, buitenlandse vakantiegangers en toeristen, alsmede de nog onvervulde vraag van Nederlanders, etc. naar voren moeten komen.

In een volgende fase zou deze "verbrede vraag" voor verdere analyse aan natuuraanbieders en -beheerders gepresenteerd worden (herkennen ze deze vraag, wat doen ze ermee, hoe onderzoeken zij zelf deze vraag). Tenslotte zouden er aanwijzingen gegeven worden ten aanzien van onderzoek/beheer/beleid om ervoor te zorgen dat vraag en aanbod beter bij elkaar aan kunnen sluiten.

Verwacht resultaat van het project

- Overzicht van bestaande kennis (en lacunes) op het gebied van de maatschappelijke vraag naar natuur;
- Informatie voor beleidmakers en -beheerders over hetgeen bekend is over deze vraag alsmede wat er bekend is geworden door dit project;
- Informatie over de strategische of marketingplannen van natuuraanbieders en -beheerders, over hoe ze in hun aanbod omgaan met de vraag naar natuur;
- Aanwijzingen om mensenwensen ten aanzien van natuur meer centraal te maken in toekomstig onderzoek.

De begeleidingsgroep

Met de bovengestelde doelen en werkwijze is er een begeleidingsgroep samengesteld. De leden van de groep (zie Bijlage 1) zijn gekozen uit kringen van de beheerders van natuur en van organisaties die zich bezig houden met de relatie mens-natuur. Ze zijn allen werkzaam op strategisch-, marketing- of onderzoeksniveau. Voor de eerste bijeenkomst van deze groep zijn twee documenten gemaakt, één over het aanbod van natuur (zie Bijlage 3) en één met hypothesen over hetgeen we wel en niet weten over de vraag naar natuur.

Met de begeleidingsgroep afgesproken werkwijze

In overleg met de begeleidingsgroep zijn vraag en aanbod in dit project op drie manieren behandeld:

- Er is een literatuurstudie gedaan naar de vraag naar natuur van burgers om de lacunes in die kennis te identificeren. Dit werd gedaan in samenwerking met het KIC-Stichting Recreatie. De resultaten worden besproken in paragraaf 2.2¹;
- Het projectteam heeft een "detective-project" gelanceerd omtrent de vraag naar natuur zoals deze in werkelijkheid plaatsvindt. Op een aantal van tevoren vastgelegde locaties is gekeken naar wat mensen zoal doen in de natuur. Bedoeling was om de vraag naar natuur in al zijn breedte naar voren te laten komen. Deze "caledoscoop" van mensenwensen resulteerde in een 15 minuten durende video over de vraag naar natuur in Nederland (en is als cd bij dit rapport bijgeleverd). De resultaten worden besproken in paragraaf 2.3;
- De video is vervolgens gebruikt als opwarmer/losmaker bij interviews met natuuraanbieders over hun aanbod van natuur in het licht van eigen doelstellingen en de maatschappelijke vraag. Resultaten van hetgeen de aanbieders hebben gezegd over de vraagkant vindt men in paragraaf 2.4. en over de aanbodkant in paragraaf 3.1.

Met de begeleidingsgroep afgesproken hypothesen

Om verder structuur te geven aan het onderzoek is een aantal hypothesen omtrent de vraag naar natuur uitgewerkt en aan de begeleidingsgroep voorgelegd:

¹ De volledige resultaten daarvan zijn te vinden in Bijlage 4.

Hypothese 1

Er is veel informatie over de vraag naar Natuur, Bos en Landschap (NBL) van middenklassers (zeg maar "de" fietsers, "de" wandelaars) en hoger opgeleiden (die enquêtes invullen en hun mening geven over de natuur).

Er is minder bekend over de vraag van andere groepen:

- jongeren;
- laagopgeleiden;
- buitenlandse toeristen;
- ondernemers;
- woningzoekenden;
- allochtonen;
- minder validen.

Hypothese 2

Er is meer informatie over de vraag naar bossen en hoogwaardige natuur en minder over de wensen van mensen ten aanzien van gewone natuur:

- stukjes groen in de stad;
- agrarische gebieden, etc.

Hypothese 3

Er is meer informatie over natuurgerichte (beschaafde) recreatie dan over natuur als achtergrond voor minder prozaïsche activiteiten zoals eten, drinken en feesten:

- kopje koffie drinken met oma op de Scheveningse pier, in een oude molen of boerderij in een natuurgebied;
- hapje eten in een strandtent;
- trouwpartijen in hotels in het groen of op het water;
- bier drinken op zomerse avonden in stadsparken en langs oevers;
- picknicken en barbecuen in een stadspark.

Hypothese 4

Er is relatief weinig bekend over natuur als achtergrond voor nieuwere of andere vormen van vrijetijdsbestedingen zoals:

- shoppen (Scheveningen had als eerste haar winkels open op zondag...);
- cultuur (musea, spektakels);
- vrijen (daarvoor zijn nu officiële gedeeltes van het Kralingsebos gereserveerd);
- motorcrossen;
- golfen;
- survival tochten;
- vogels kijken met piepers en automatisch oproepsysteem, e.d.

Hypothese 5

Er is meer informatie over de natuur als productiefactor voor hout, zand, vis, landbouwproducten en minder informatie over:

- natuur als infrastructuur voor economische activiteiten als de hierboven genoemde recreatiegebonden horeca;
- natuur voor bedrijven die allure of associatie met natuur nodig hebben (zoals sportkleding, research en farmaceutische bedrijven);
- natuur als decor voor dure woningen;
- idem voor bejaardenflats;
- idem voor instellingen in de gezondheidszorg etc.

Hypothese 6

Er is meer informatie over de kenmerken van de natuurtypen die mensen mooi vinden, dan over kenmerken van mensen die de natuur in gaan.

Hypothese 7

Er is meer informatie over de natuur dan over wat mensen in die natuur doen.

De indeling van het rapport is als volgt:

In hoofdstuk 2 wordt de vraag naar natuur zoals onderzocht in deze studie (via literatuurstudie, het detective-project en de interviews met natuuraanbieders) naar voren gebracht, op zoek naar antwoorden op de eerder gestelde hypothesen.

In hoofdstuk 3 komen de resultaten naar voren omtrent het aanbod van natuur, op basis van de interviews onder terrein- en natuurbeherende organisaties.

In hoofdstuk 4 worden de conclusies en aanbevelingen gepresenteerd.

2 De maatschappelijke vraag naar natuur

2.1 Inleiding

In dit hoofdstuk komt de vraag naar natuur naar voren, ter bevestiging of verwerping van de gestelde hypothesen. In paragraaf 2.2 komen de resultaten van de literatuurstudie ter sprake, in paragraaf 2.3. de resultaten van de video en in paragraaf 2.4 de resultaten van de gesprekken met natuurbeheerders.

Eerst iets over hoe de vraag naar natuur onderzocht is in het verleden.

Als basis voor de nota Natuur voor Mensen, Mensen voor Natuur zijn er een aantal studies gedaan onder de naam Operatie Boomhut.² Naast een grote Intomart-studie over hoe mensen in de natuur recreëren, zijn er andere studies en workshops gehouden over deelthema's als: inrichting van natuurbeleid, zelfsturing en functiecombinatie, de natuur filosofisch bekeken en er is zelfs een oproep aan burgers gedaan om "opstellen" te maken over wat natuur voor hen is.

Conclusie hieruit: verschillende groepen mensen hebben verschillende wensen ten aanzien van recreatie, wel of niet in de natuur.³

	algemene kenmerken	ten aanzien van de natuur, houden ze van:
Mensen met kinderen	doen minder aan recreatie dan ze zouden willen	"lekker naar buiten gaan", wandelen en fietsen
Ouderen	zijn veel thuis	een ommetje maken
Kwieke senioren	klussen graag in en rond het huis	fietsen en wandelen in de natuur
Bedrijvigen	jonge, drukbezette mensen	zoeken uitdaging in de natuur (bijvoorbeeld wintersport)
Minder draagkrachtigen	doen weinig aan recreatie, hebben er ook niet zo'n behoefte aan	gaan er wel eens op uit voor de kinderen, bijvoorbeeld naar aangelegde recreatiegebieden

Voor het beleid betekent dit dat natuur op vele plekken aanwezig moet zijn: dicht bij huis (voor een ommetje), iets verder (voor fietsen) en in natuurlijke/mooie gebieden (voor vakantie). Vaak komt in beleidsaanbevelingen naar voren dat er meer natuur moet komen, met name bos, om in te wandelen en in te fietsen.

² Zie literatuurlijst: Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, 1999.

³ Uit: De Recreatievogel, Martin Goossen et al, SC-DLO, 1998.

Een kritische analyse van deze benadering is echter mogelijk en wordt bijvoorbeeld gegeven door Maarten Jacobs, die concludeert dat als "mensen" centraler komen te staan in natuurbeleid, wij drie benaderingen nodig hebben:⁴

- een (omgevings)psychologische benadering die een relatie legt tussen voorkeuren van mensen en landschapskenmerken;
- een meer filosofische benadering met vragen als: welk concept van natuur gebruiken mensen impliciet?
- een fenomenologische invalshoek, waarbij het niet alleen gaat om wat men doet of ziet in de natuur, maar om de betekenis die men eraan geeft.

Waar het onderhavige onderzoek naar zoekt is minder klassieke activiteiten zoals tuinieren, natuur als decor voor gezellige en minder sportieve activiteiten zoals de hond uitlaten en elkaar ontmoeten, eten en drinken en motorrijden langs rustige wegen. Dit neemt niet weg dat veel mensen gewoon fietsen en wandelen en dat er mensen zijn die "supernatuurvriendelijke" activiteiten ondernemen zoals kijken naar de natuur (maken van foto's, bestuderen van vogels). Dus bij "vraag naar natuur" wil dit onderzoek een zo breed mogelijke (democratische) kijk op de natuur hanteren.

2.2 De literatuurstudie

De literatuurstudie, op ons verzoek uitgevoerd door het Kennis en Informatie Centrum (KIC-) Stichting Recreatie, moest dan ook laten zien of de kennis omtrent de vraag naar natuur breed of smal is en wat er zoal ontbreekt aan kennis.

De resultaten van de literatuurstudie worden gepresenteerd in een matrix (Bijlage 4), waarbij duidelijk wordt wat wel en niet bekend is in de relatie mens-natuur, en welke kennislacunes opgevuld moeten worden als we de volle breedte van mensenwensen ten aanzien van de natuur willen laten meetellen door beleidsmakers. Met beleidsmakers wordt bedoeld:

- de overheid (nationaal, lokaal, regionaal);
- de natuurbeheerders als Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten, Geldersch Landschap, etc,
- bedrijven die aan natuur verdienen (recreatiesector, tenten- en caravanmakers, projectontwikkelaars voor wonen in het groen, verhuurders van paarden, boten, fietsen, surfplanken, ballons, etc)
- organisaties die zich bezig houden met mens-natuur-recreatie, zoals de ANWB.

De conclusies uit deze studie kunnen worden onderverdeeld in: wat weten we over de activiteiten van mensen in de natuur, wat over hun kenmerken, en wat over hun motieven en (in de praktijk gerealiseerde) voorkeuren.

1. Ten aanzien van **activiteiten van mensen** in de natuur is het teleurstellend dat zo weinig studies heel specifiek kijken naar wat mensen in de natuur doen. Als een

⁴ Meervoudige natuurwensen: Evaluatie van het thema mensenwensen in Natuur, Bos en Landschap voor de 21e eeuw en Operatie Boomhut, Alterra rapport nr. 345, Wageningen, 2001.

studie activiteiten van mensen in de natuur behandeld gaat de meeste aandacht naar wandelen, fietsen en watersport terwijl er zoveel andere sportieve of minder sportieve activiteiten zijn. Over wonen en werken in de natuur en tijdelijk verblijf in verband met gezondheid is helemaal weinig bekend.⁵ In minder dan de helft van de studies komt "recreatie in de stedelijke natuur" aan de orde.

Conclusie: wij weten heel weinig over zowel de zeer zachte vormen van recreëren in de natuur (zoals vogels kijken of foto's maken) als over de nieuwere en/of mogelijk meer last veroorzakende vormen van natuurrecreatie zoals mountainbiken, uitlaten van honden, jacht, kinderspelletjes/uithalen van kattenkwaad in de natuur, sportvliegen, paardrijden, kite-surfen, motorcrossen en toeren met de motor in mooie gebieden.

2. Wat betreft **kenmerken van groepen** gebruikers/genieters van natuur werd duidelijk dat ook hierover weinig bekend is: van de 45 onderzochte studies zijn er maar 9 die naar een typologie van de gebruikers/genieters van natuur streven. Een groter aantal studies behandelt wel één of ander kenmerk van gebruikers (28 van de 45 studies) met 15 studies die leeftijd/gezinsfase van natuurgebruikers bespreken en 12 studies welke naar opleiding kijken (met een oververtegenwoordiging van onderzoek naar hoger opgeleiden).

Ook bij ander goed sociologisch en psychologisch onderzoek naar wensen van mensen wordt de menskant in de relatie natuur-mens vaak onderbelicht. Zo ziet men dat het Sociaal en Cultureel rapport, waar wel aandacht is voor openlucht recreatie, sport en cultuur, "recreatie in de natuur" slechts marginaal wordt behandeld. Bij Alterra, waar een groot "natuur en mensonderzoek" plaatsvindt o.a. voor het Natuurplanbureau, krijgen de kenmerken van de natuur die de bezoekers mooi vinden meer aandacht dan de kenmerken van de mensen zelf. Men spreekt van een "Belevings GIS"⁶ omdat het een groot databestand is, maar volgens de projectleider zelf⁷ is het is meer een "Schoonheids GIS".

Conclusie: Een betere karakterisering van natuurgebruikers en genieters is nodig als mensen meer centraal komen te staan in natuurbeleid. Beleidsmakers (de 4 genoemde groepen) moeten over deze kennis beschikken wanneer ze een mensvriendelijk natuurbeleid willen maken en uitvoeren.

3. Wat betreft **motieven, wensen en voorkeuren** in de praktijk, bleek dat slechts 19 van de 45 studies keken naar motieven van mensen om te recreëren in de natuur en 4 naar motieven ten aanzien van wonen en werken in de natuur. Over voorkeuren gaan 16 van de 45 studies, bijvoorbeeld over natuur in de stad of erbuiten, typen landschappen, en struin- en speelplekken. Slechts de helft van deze studies gaat over in de praktijk getoonde voorkeuren en niet over hypothetische voorkeuren. Tenslotte over wensen ten aanzien van typen natuur: 16 van de 45 studies gaan hierover, de

⁵ Van de 45 studies naar gedrag en mensenwensen ten aanzien van groen en natuur, zijn er 31 die verwijzen naar of informeren over activiteiten van mensen in de natuur. Slechts 4 van de 31 studies gaan over specifieke activiteiten (over wandelen en fietsen).

⁶ GIS = Geographical Information System.

⁷ Dr. Agnes van de Berg.

helpt gaat over de voorkeur van recreanten en bewoners voor groen en natuur in de stad in tegenstelling tot natuur buiten de stad.

4. Als we kijken naar wat deze studies zeggen over **de natuur zelf**, dan zien we dat 31 van de 45 studies refereren naar natuurtypen, de helft gaat over groen en natuur in het landelijk gebied, en de andere helft over groen en natuur nabij de stad. Natuur en groen in de stad krijgen relatief meer aandacht dan groen en natuur in het landelijk gebied. Is het omdat degenen die het stedelijke milieu bestuderen meer oog hebben voor mensenwensen (en dus ook naar hun wensen ten aanzien van natuur), terwijl de specialisten van het landelijk gebied meer naar de natuur hebben gekeken dan naar mensen?

Conclusie: als we de link tussen mens en natuur een grotere plaats willen geven in beleid, is meer sociologisch/psychologisch onderzoek naar menselijk gedrag, drijfveren en voorkeuren ten aanzien van de natuur van groot belang.

2.3 De vraag naar natuur zoals in de video naar voren komt

De video die op ons verzoek door Booij en van Bruggen is gemaakt geeft door gebruik van de zogenaamde "detective methode" een brede kijk op wat mensen in de natuur doen. Op verschillende locaties (Limburg, rivieren-gebied, een paar stadsparken, Friesland en Texel) is gekeken naar wat mensen in de buitenlucht doen. De makers hebben ook bewust gezocht naar kinderen, jongeren, vrouwen, allochtonen en buitenlandse toeristen, groepen die bij natuuronderzoek normaal weinig "in de picture komen". De makers van de video hebben slechts drie vragen gesteld: wat doet u hier, wat vindt u ervan en kan het nog beter/wat ontbreekt er aan?

De video moest alleen gebruikers van natuur laten zien en laten spreken en in de vraagstelling moest zo min mogelijk een bepaalde boodschap of "eigen" visie op "natuur" worden gelegd. Het "spreekende" moest komen van hetgeen de mensen zelf doen en zeggen.

Op deze wijze kwam een breed en "waardevrij" beeld naar voren van wat mensen zoeken in de buitenlucht. Deze brede kijk werd vervolgens aangeboden aan grote natuur/terreinbeherende organisaties (de aanbieders van natuur) om hun ideeën en kijk op de maatschappelijke vraag te vernemen (zie 2.4.).

Tien uur filmen resulteerde in een 15 minuten durende video waarin de volgende mensen en activiteiten in de natuur te zien zijn:

- Duitsers op Texel vanwege de frisse lucht die "goed is voor de bronchiën";
- een kite-surfer op strand;
- een sportvlieger;
- een volkstuinierder;
- een visser;
- schoolkinderen op de hei;
- een lerares;
- een bewoner van een woonboot in een beschermd gebied;

- een bewoonster in een natuurgebied;
- een hondenuitlater;
- een allochtone muzikant in een park;
- een jongleur in een park;
- een allochtone vrouw in een stadspark;
- een moeder en dochter tijdens een picknick;
- een paardrijder;
- een golfer;
- vogelkijkers;
- een fotograaf;
- een zeilster;
- een ouder stel wandelaars;
- jongeren in de stad die zeggen de natuur saai te vinden;
- toerrijders (met motor en auto);
- fietsers;
- schaatsers;
- een caravanbewoner op een gekraakt stuk groen bij de havens in Amsterdam;
- twee vrouwen wandelend in de duinen;
- vrouwelijke studentes voetballend in een park.

Hieronder enkele van voornoemde natuurgebruikers en hun uitspraken:

"Ik vind het gewoon lekker om buiten te zijn, zoals men ook een glaasje bier lekker kan vinden". Op de vraag of hij tevreden is zegt hij: "Ik wel, voor mij is dit genoeg, maar voor de echte natuurliefhebbers niet, die willen altijd meer...". Schertsend voegt hij er nog aan toe dat een golfbaan op Schiermonnikoog natuurlijk wel prachtig zou zijn.

In het Bijlmerpark: "Dit is een korte weg, waar je het hele jaar door kunt lopen. Ik ontmoet er altijd mensen en ik zie kikkertjes, kraaien en dat soort dingen". "Het park moet blijven" zegt ze resoluut aan het eind.

Twee vrouwelijke wandelaars op Texel: "Nederland is zo ongelooflijk veelzijdig, je hebt de Biesbosch, Limburg, Brabant... Men moet niet alles gaan afsluiten! Tijdelijk mag wel, bijvoorbeeld tijdens het broedseizoen".

Een woonbootbewoner uit Broek in Waterland: "Ik zak hier weg in een oase van rust als ik na een dag werken uit Amsterdam kom".

Een bewoner van de Bijlmer die drie keer per dag met zijn hondje naar buiten gaat: "Het is toch te gek als je naar de Betuwe zou moeten verhuizen om een beetje groen te zien?"

Een volkstuinierder: "Wij doen hier aan ecologisch tuinieren", "Het heerlijkste moment van de dag is als ik hier 's-ochtends naar buiten kom en de rust ervaar, ondanks het verkeer en de vliegtuigen" en "Je hoeft toch niet naar het buitenland als je dit hebt?"

Een schipperse: "Het gaat om het leren genieten van de rust, de drukte van de stad achter je latend" en "Ik denk niet dat ik de natuur schaad als ik met een gangetje zeil, zonder de vogels op te laten schrikken".

Een (natuur)fotograaf: "Het zou mogelijk moeten zijn om natuurgebieden open te stellen voor filmers en fotografen".

2.4 De vraag naar natuur zoals naar voren komt uit gesprekken naar aanleiding van de video

De interviews werden gehouden na vertoning van de video.

De volgende natuurbeherende organisaties zijn geïnterviewd:

- Natuurmonumenten (NM);
- Staatsbosbeheer (SBB);
- de gemeente Wageningen (Dienst Natuur, landschap en buitengebied);
- de Kerngroep Veluwe;
- het Bosschap;
- Het Geldersch Landschap en Geldersche Kasteelen

Ook andere organisaties die zich bezig houden met mens en natuur werden gehoord:

- ANWB;
- Stichting Natuur en Milieu (SNM);
- RECRON- organisatie van Recreatie ondernemingen;
- Stichting Recreatie (KIC);
- Expertisecentrum LNV (EC-LNV)).

Gevraagd is om met mensen te spreken op het niveau van de strategiebepaling van de organisatie en met communicatie- en recreatiemedewerkers. Een lijst met de geïnterviewde mensen kan men in bijlage 2 vinden. De gehanteerde vragenlijst is opgenomen als bijlage 5.

Direct na de vertoning van de video werd gevraagd naar een "spontane, eerste reactie", zonder discussie. Voor een goede discussie is het nuttig om eerst even stil te staan bij de beelden, dan te vragen naar associaties, en daarna pas naar een meer analytisch niveau over te gaan.⁸ Als men direct op een rationeel niveau begint is de kans groot dat men met voorgekookte antwoorden komt ("we hebben die en die nota gemaakt"), waardoor er geen kritische analyse ontstaat. Door eerst de spontane reacties toe te laten, kwam men tot minder stereotype uitspraken. De meer gestructureerde en fundamentele onderzoeksvragen (bijvoorbeeld: heeft de organisatie een marketingstrategie) kwamen pas later in het gesprek aan de orde. Er werd dan inderdaad verwezen naar nota's maar er werd ook dieper en kritischer op ingegaan. Alle gesprekken waren zowel levendig als zeer inhoudelijk, waarbij zowel beleids- als praktijkervaringen naar voren kwamen.

Het werken met een video als aanloop/opwarmer/inleiding voor interviews bleek dus een goede (onderzoeks)methode te zijn. Ten eerste omdat een (korte) video belangstelling trekt waardoor er meestal meerdere medewerkers bij het interview

⁸ Voor het leiden van de discussie is gebruik gemaakt van de TOP (Techniques of Participation) methode ontwikkeld door de Institute of Cultural Affairs, Brussel/Chicago. Men stelt vragen in een zogenaamde ORID sequentie: eerst de vragen die te maken hebben met Observation (wat zag je, wat hoorde je: het zintuiglijk niveau), dan de vragen over Reflection (waar doet het je aan denken, waar associeer je mee: het niveau van de Gevoelens), dan Interpretation (wat betekent dit, wat leert het je: het Analytische niveau), en dan pas Decision (wat kun je ermee: het Actie of beleidsniveau).

aanwezig waren. Hierdoor ontstond een groepsgebesprek tussen de medewerkers van de geïnterviewde organisatie en in zo'n gesprek krijgt de onderzoeker een beter inzicht in hoe er gewerkt en gedacht wordt in de organisatie.

In deze sectie worden de reacties van de geïnterviewden ten aanzien van de vraag naar natuur gegroepeerd en geanalyseerd. In hoofdstuk 3 komen hun opmerkingen over het aanbod van natuur naar voren.

Spontane eerste reacties:

De eerste reactie op de video was meestal een spontane en ongevraagde: "Leuk!" Bij de Stichting Natuur en Milieu gaf men direct een bredere kijk: "mensen willen blijkbaar genieten van de natuur, buiten zijn, uitwaaien, de vrijheid ervaren, iets actiefs doen, waarbij gezondheid, cultuur en educatie ook een rol spelen". Leden van de Kerngroep Veluwe zeiden: "de video geeft een veelkleurig, gevarieerd beeld van hoe mensen tegen de natuur aankijken".

Velen brachten in hun eerste reactie naar voren dat de video goed laat zien hoe tevreden mensen kunnen zijn als ze maar gewoon buiten zijn. Natuurmonumenten gaf aan dat het "inspirerend is om te zien dat zoveel mensen blij zijn dicht bij huis en hoe, als iets maar groen is, het als natuur wordt beleefd ". De medewerksters van het KIC-Stichting Recreatie, die à titre personnel spraken, vonden de beelden herkenbaar en zeiden dat de video "duidelijk laat zien wat mensen zoal willen en wat niet". Het Geldersch Landschap zei: "ZEER herkenbaar!". De beleidsmedewerker van de gemeente Wageningen herkende de bezoekers van zijn gebied (bijvoorbeeld de visser, de roeier, de fotograaf, de motorrijder en de paardrijder). De ANWB herkende "de stem des volks" in de video, vond dat het een goed overzicht gaf van de vraag van burgers naar natuur en vond het een tegenwicht geven aan een puur ecologisch verhaal. RECROON gaf als eerste reactie: "Mensen zijn snel tevreden als het maar groen en toegankelijk is!" en "Beleving van natuur is erg subjectief". Ook de geïnterviewde bij het Expertise Centrum-LNV gaf als eerste reactie: "Mensen zijn zeer verschillend, en iedereen praat vanuit zijn eigen beleving". Staatsbosbeheer reageerde met: "Dit bevestigt ons eigen beeld: een recreant die veel dicht bij de stad doet". Ook het Bosschap had het meest oog voor de recreanten in de video en gaf als eerste reactie: "Bij het gebruik van de natuur door mensen staat recreatie en met name het actief recreëren centraal."

Staatsbosbeheer en de Stichting Natuur en Milieu vonden allebei dat er in de video veel genuanceerde uitspraken naar voren kwamen maar de Stichting Natuur en Milieu vond ook dat de video te weinig analyse bevatte; die bleken ze zelf te moeten geven, wat zij ook deden.

Over de diversiteit van de vraag naar natuur:

Op de vraag aan de geïnterviewden wat hen opgevallen was (associaties of gevoelsmatig niveau), kwam met name naar voren dat natuur blijkbaar voor iedereen iets anders kan betekenen en erg subjectief wordt beleefd (zie ook opmerkingen van RECROON en Expertise Centrum-LNV hierboven). Men zei:

- "Zoveel mensen, zoveel zinnen" (ANWB);
- "1000 mensen, 1000 meningen" (Natuurmonumenten);

- "Voor ieder wat wils" (Stichting Natuur en Milieu);
- "Voor iedereen is natuur iets anders, voor sommigen is een tegeltuintje al natuur" (Geldersch Landschap en Geldersche Kasteelen);
- "Elke vorm van recreatie vindt zijn eigen plekje: de voetballer in een park, de golfer op de golfbaan, de vogelaar op het wad" (Expertise Centrum-LNV).

De ANWB zag extremen in die beleving: "Het vanzelfsprekende van de aanwezigheid van de natuur voor bijvoorbeeld de allochtonen, versus het hoogdravende van de "echte natuurliefhebbers". Staatsbosbeheer merkte op: "Grappig te zien hoe een drassig veldje als natuur ervaren kan worden. Ook een achtertuin kan als natuur worden ervaren". De geïnterviewde bij EC-LNV vond het "verrassend om te zien dat er in een stadspark zoveel valt te beleven en dat het zo intensief wordt gebruikt. Er is een hoge dichtheid, maar men vindt het goed als het maar groen is".

De variëteit in de beleving van natuur riep bij velen opmerkingen op over de definitie van natuur. Natuurmonumenten zei: "Omdat alles dat groen is als natuur beleefd wordt, roept de video de vraag op naar de definitie van natuur!!" Ook de RECRON viel dit op: "Eenvoudig groen wordt al natuur genoemd en voor de één is natuur iets heel anders dan voor de ander. Dat roept dus vragen op over de definitie van natuur." De ANWB verwoordde het een beetje anders: "De video laat zien hoe relatief alles is: voor de één is een mus of een kraai al natuur en het volkstuintje het summum van geluk, voor de ander moet natuur groots, ver en stil zijn. Voor velen is een vetbolletje synoniem met natuur, het brengt de natuur (de vogels) naar hen toe." En: "veel mensen willen kleur, geur en weilanden en een koe is ook al natuur voor hen."

Ook samenhangend met de subjectiviteit in de beleving werden enkele tegenstrijdigheden waargenomen: "Men wil blijkbaar rust maar men wil ook sociaal zijn en mensen in de natuur ontmoeten; de wensen liggen ver uit elkaar" (Staatsbosbeheer). Of: "Het mensenwensenpalet is heel breed. De wensen zijn soms tegenstrijdig: sommige mensen in de video willen toegankelijkheid van natuur, maar willen er dan het liefst in hun eentje van genieten" (de twee medewerksters van het KIC-Stichting Recreatie). Staatsbosbeheer merkte ook variëteit en tegengestelde wensen en belevingen op: "Men wil gewoon buiten zijn, vrijheid en rust, maar het is ook opvallend dat de natuur een sociale functie heeft. De kite-surfer zegt dat hij voor de rust komt, maar oefent helemaal geen rustige sport uit!" Natuurmonumenten merkte op: "Een tegenstrijdigheid valt op tussen het willen hebben van regels (om de natuur te beschermen) en het zelf buiten schot willen blijven" en: "Veel mensen hebben een verkeerd beeld van het natuuraanbod want zo zegt de één dat er veel (verbods)borden zijn maar de "echte" wandelaars (het oudere echtpaar in de video) weten dat dat niet zo is."

Over wonen in de natuur, een sub-thema in de video, werd gezegd: "eigenlijk hoort wonen in het groen niet in de video thuis" (Stichting Natuur en Milieu). In antwoord op de vraag aan het Bosschap wat zij vonden van de beelden over wonen in het

groen werd gezegd: "in bijna alle natuurgebieden/nationale parken wordt gewoon, in oude arbeiderswoningen, op landgoederen, etc., dat hoort er gewoon bij".

Over de aansluiting van vraag en aanbod zei RECRON: "Nederland is een groot stadspark maar er is ook nog veel echte natuur (bijvoorbeeld op de Waddeneilanden) waar weinig mensen komen." en "Hoe mensen de natuur beleven en zien is erg belangrijk. Als ze het gevoel van vrijheid hebben dan kunnen ze ervan genieten, zelfs als ze op de camping blijven".

Over de eigenschappen van de natuurgebruikers/liefhebbers

Na deze eerste reacties kwamen, onder andere uit onderzoek die de organisaties zelf deden naar natuurvragers, de volgende kenmerken van de natuurgebruikers en liefhebbers naar voren:

- Gebruikers van natuur voor recreatie vinden het vanzelfsprekend dat er natuur is terwijl bewoners in het groen vaak overlast hebben van gebruik/bezoek door niet-bewoners (ANWB);
- De waardering voor natuur bij mensen in Nederland is groot, maar men is zich niet altijd bewust van de druk op die natuur en dat natuur helemaal niet vanzelfsprekend is en vaak zwicht voor andere prioriteiten (ANWB);
- Hoe meer kennis, hoe meer betrokkenheid (bijvoorbeeld over schade door wandelen in het broedseizoen). Men is nu nog te veel "gelaten" (ANWB);
- Kinderen willen in de natuur spelen en kattenkwaad kunnen uithalen (Staatsbosbeheer);
- Jongeren tussen 12 en 24 jaar zijn totaal niet geïnteresseerd in natuur, later wel (Geldersch Landschap en Geldersche Kasteelen)
- De video bevestigt het beeld dat men al had: enerzijds dat jongeren in het algemeen "niets hebben" met natuur en anderzijds dat mensen die erg voor de natuur zijn, vaak "elitair" doen (twee medewerksters van het KIC);
- De video bevestigt wat men al wist (deels vanwege het onderzoek van Sjerp de Vries bij Alterra): dat mensen groene recreatie dicht bij huis willen (ANWB);
- Een aantal mensen in de video heeft een moraliserende toon, ze staan op "eigen exclusiviteit" (Bosschap);
- Opvallend dat iedereen een positieve mening heeft over de eigen activiteiten en dat men denkt dat eigen gedrag geen gevolgen voor de natuur heeft (Kerngroep Veluwe);
- Men praat beschermend over de natuur, is zich bewust van de dreiging! Gebruikers zijn zich erg bewust van wat wel en niet mag en dat natuur behouden moet worden. Alleen de allochtonen vinden natuur normaal en vanzelfsprekend (Staatsbosbeheer);
- De mensen komen niet in beweging als natuur dreigt te verdwijnen, behalve misschien in eigen straat en wijk (ANWB);
- Natuur ligt blijkbaar op straat, men wil lekker naar buiten, geen regels hebben (Staatsbosbeheer);
- Gebruikers van natuur hoeven in het algemeen niet heel veel, behalve "zichzelf kunnen zijn" en niet te veel regels opgelegd krijgen (Staatsbosbeheer);
- Er is een grote sociale component aan het gaan naar en aan het zijn in de natuur. Vooral bij jongeren die geen behoefte hebben aan "echte natuur" (ANWB);

- De meeste mensen willen een korte wandeling maken, iets kunnen drinken en wat info krijgen (Natuurmonumenten);
- In de video zijn de vogelkijkers en de woonbootbewoner voor geïnterviewden de "meest typische natuurliefhebbers" vanwege hun voorkeur voor stilte (Expertise Centrum-LNV).

Over de vraag naar wonen in de natuur

Terwijl in de literatuur weinig is bekend over wonen in het groen, komt in de video dit aspect wel duidelijk naar voren. Een aantal cases van al dan niet bewuste keuze voor wonen in of dicht bij de natuur wordt getoond: wonen in een woonboot, in een natuurgebied, in een stacaravan of het overnachten bij de volkstuin (met huisje). Deze beelden van wonen in de natuur leverden een aantal reacties op van de geïnterviewde natuuraanbieders:

- Het belang van bepaalde recreanten is vaak in conflict met die van bewoners (ANWB). Een voorbeeld hiervan is dat op veel dijken het motor- en autorijden op zondag is verboden vanwege de rustverstoring voor de bewoners. In de video zien we een bewoonster van een ex-arbeidershuisje bij een voormalig steenfabriek aan de Nederrijn bij de Grebbergen. Zij woont daar 38 jaar, maar klaagt dat er nu zoveel verkeer is vanwege het aldaar ontwikkelde natuurgebied (de Blauwe Kamer). Dit soort tegenstrijdigheden in functieervulling en mogelijke oplossingen zou verder onderzocht moeten worden.
- Alleen al op de Veluwe zijn 30 (onrendabele) bungalowparken verkocht en deze huisjes worden nu permanent bewoont of gebruikt als tweede huis. De RECRON, die de belangen van de recreatiesector verdedigt, merkte op dat op deze manier inkomens verloren gaan in de recreatiesector en dat natuur onttrokken wordt aan de beleving van grotere groepen mensen. De bungalowparken zouden misschien wel rendabel zijn geworden als andere functiecombinaties nagestreefd zouden worden. Het benutten van de bungalows in de winter voor revalidatie of andere vormen van gezondheidszorg is in het buitenland gebruikelijk.
- Stichting Natuur en Milieu was fel tegen het wonen in de natuur terwijl Natuurmonumenten opmerkte dat het recreatieverkeer nu al even groot is als het woonwerkverkeer omdat mensen weinig groen in hun directe omgeving hebben en dat het krap of onaantrekkelijk wonen samenhangt met de behoefte aan natuur. Wat de daadwerkelijke behoefte naar deze huisjes (bewoning, recreatie, revalidatie) is zou beter onderzocht kunnen worden.
- "Iedereen wil in de natuur wonen!" (Geldersch Landschap en Geldersche Kasteelen).
- "De Veluwe wordt langzamerhand een overloopgebied voor de Randstad, waardoor alles dicht wordt gebouwd".(Natuurmonumenten in de Kerngroep Veluwe)

Aanbevelingen ten aanzien van verder onderzoek naar de vraag naar natuur

Bij het trekken van conclusies over wat men in de video zag en er verder gedaan moet worden tav de maatschappelijke vraag naar natuur, kwamen de volgende opmerkingen naar voren:

De medewerkers van het KIC merkten à titre personnel op dat regelgeving en handhaving rond wat mensen wel en niet mogen in de natuur een moeilijk probleem blijft. Natuurmonumenten had duidelijk behoefte aan onderzoek naar het effect van mensen op de kwaliteit van de natuur.

De ANWB vond dat de brede waaier van menselijk gedrag en mensenwensen ten aanzien van de natuur die in de video naar voren komt, een goed uitgangspunt is voor een volgende stap: het kwantificeren van de vraag naar natuur van de verschillende gebruiksvormen die in de video worden getoond. Volgens een medewerkster van het KIC moet men eerst inzicht krijgen in de diversiteit en de kwalitatieve aspecten van mensenwensen en dan in de kwantiteit, zowel van wensen of voorkeuren als van daadwerkelijk gedrag. Het verschil tussen wensen en gedrag kan verschillende redenen hebben: mensen kunnen niet altijd hun wensen realiseren en de interesse is in feite kleiner dan men aangeeft. Voorts denkt de ANWB dat de zogenaamde natuurgerichte recreatie klein is in tegenstelling tot wat de grote natuurorganisaties zeggen: "Lekker buiten zijn is veel algemener. Veel campingbezoekers blijven gewoon op de camping, maar vinden het wel fijn dat er natuur om hen heen is."

Staatsbosbeheer en de ANWB vonden dat er meer aandacht besteed zou moeten worden aan mensen in het agrarisch gebied en aan de mensen die niet in de natuur komen.⁹ Staatsbosbeheer noemde nog de jagers, de houthakkers, de boeren als ontbrekende onderzoeksobjecten.

Staatsbosbeheer merkte op dat in de video alle "bewoners in het groen" jong zijn en vroeg zich af of dat inderdaad zo is.¹⁰ Ook viel het hen op dat in de video kinderen en niet blanke mensen vooral in de stad recreëerden. Ook dit zou verder uitgezocht moeten worden.

2.5 Conclusies

Uit de analyse van de vraag naar natuur via de literatuurstudie, de video en de interviews, blijkt dat een betere karakterisering van natuurgebruikers en genietters nodig is wanneer "mensen" meer centraal komen te staan in het natuurbeleid. Beleidsmakers, de 4 eerder genoemde groepen: overheid, natuurorganisaties, ondernemingen en recreatie organisaties, moeten een markt analyse kunnen maken van hun "klanten", de natuurliefhebbers.

⁹ Deze landbouwgebieden ontbreken bewust op de video omdat het onderzoeksprogramma waar dit project onder valt het agrarisch gebied niet als natuur beschouwt. Het bezoek aan en genot van dit gebied zou zeker verder onderzocht moeten worden. In de literatuur komt agrarisch landschap wel als recreatie landschap naar voren.

¹⁰ Een aantal oudere geïnterviewde bewoners van pracht locaties wilden niet op de video, waarschijnlijk om hun privacy en veiligheid te beschermen.

De drie gebruikte bronnen (de literatuurstudie, de video en de interviews) bevestigen onderstaande conclusies:

- Er is relatief weinig bekend over de vraag naar natuur in zijn volle breedheid, dus inclusief het wonen en werken in de natuur alsmede over de vraag naar natuur van specifieke groepen zoals allochtonen, jongeren, vrouwen, laag opgeleiden;
- Er is geen goede socio-economische karakterisering van natuurvragers, zoals wel het geval is bij bijvoorbeeld sport- of cultuurliefhebbers;
- Er is ook geen systematische analyse van trends in de vraag naar natuur, "trendwatching" of poging tot voorspellen van toekomstige ontwikkelingen;

Opmerking:

Dat er geen systematische "trendwatching" noch analyse is van trends in de vraag naar natuur, of pogingen tot voorspellen van toekomstige ontwikkelingen, is verbazingwekkend in een land waar instellingen als het Centraal Bureau voor de Statistiek, het Sociaal en Cultureel Planbureau, het Natuurplanbureau en oudere natuurorganisaties zoals het RIN-Rijksinstituut voor Natuur of het IBN- Instituut voor bos en natuur, al zo lang bestaan of bestaan hebben.

- Ook wordt bevestigd dat de vraag naar natuur veel breder is dan het traditioneel wandelen en fietsen in bos en heide. Wat voor de één natuur is (een vetbolletje, een drassig veldje in een stadspark, een golfbaan, een volkstuin) is dat niet voor een ander. De meest zachte vorm van genieten van de natuur die in de video te zien is, is het (van veraf) naar vogels kijken. Van de meest storende vorm kan men niet spreken, omdat het effect op natuur en mens afhangt van de aard van de activiteit (bijvoorbeeld motorrijden), van de intensiteit (om hoeveel rijders gaat het, hoe hard gaan ze, hoeveel geluid maken ze) en het gedrag (is het wel of niet "partyachtig").
- Er wordt zo intensief en tevreden gebruik gemaakt van de natuur dichtbij de steden, dat het duidelijk is dat natuur niet allen hoogwaardige natuur hoeft te zijn als het aan de mensen zelf ligt. Opvallend is hoeveel mensen dicht bij huis in het groen en water bezig zijn.

Opmerking en Aanbeveling:

De beleving van natuur is blijkbaar erg subjectief en niet zomaar te koppelen aan objectieve eigenschappen van (specifieke) stukken natuur. Het gebruik van de natuur (en de beleving) kan eerder te maken hebben met socio-economische kenmerken van de mensen zelf (leeftijd, beroep, geslacht, eigen woonomgeving) dan met de kenmerken van de natuur.

In de analyse van de vraag naar natuur zal er meer onderzoek gedaan moeten worden naar de socio-economische karakteristieken van natuurgebruikers, om hun voorkeuren beter te begrijpen en om de ontwikkeling van die vraag te kunnen voorspellen, ten behoeve van natuurbeheer en van natuurbeleid.

3 Het aanbod van natuur: Uitkomsten van interviews met natuur-en-mensbetrokken organisaties

De volgende feiten en inzichten over het aanbod van natuur kwamen naar voren in de interviews met natuurbeherende organisaties en met de organisaties die zich bezig houden met mens en natuur.

Drie vragen werden gesteld:

- hoe de organisaties de maatschappelijke vraag naar natuur onderzochten of herkenden;
- hoe men met die vraag om ging: had men een beleid voor het omgaan met "mensen", of een strategisch plan of zelfs een marketingplan (om eigen doelen, inclusief natuurdoelen, te bewaken);
- welke wensen men had voor verder onderzoek op dit gebied van vraag en aanbod van natuur.

3.1 Hoe houdt men de maatschappelijke vraag in de gaten

De meeste natuurbeherende organisaties doen eigen onderzoek naar wat burgers (of leden, of terreinbezoekers) willen, of ze houden bijeenkomsten om deze vraag te peilen en te bespreken met de gebruikers.

Zo heeft **Natuurmonumenten** een onderzoek laten doen naar de bezoekers van de eigen natuurterreinen door NRIT in Breda. De afdeling Marketing van Natuurmonumenten is een zogenoemd ledenbindingsproject gestart waarbinnen men een onderzoek (door Motivaction) laat doen om te komen tot een karakterisering van de leden in 5-7 segmenten. Doel van dit project is te komen tot een betere aansluiting van het aanbod (van natuur maar ook van de communicatieproducten) bij de vraag van de leden. Het onderzoek moet ook aanwijzingen geven over de kosteneffectiviteit van deze activiteiten. Het aanbieden van hoogwaardige natuur kost veel meer geld dan bijvoorbeeld het extensief beheren met grote grazers, maar ook de keuze van inzet van middelen voor het ledenblad, versus de website versus de bezoekerscentra, het hebben van boswachters/gastheren en het organiseren van excursies vragen om kosten-effectiviteitsplaatjes. Een meer integrale benadering van de communicatie met de leden wordt nu nagestreefd, zodat inspanningen en resultaat te vergelijken zullen zijn, in het licht van de doelstellingen die Natuurmonumenten heeft ten aanzien van de natuur maar ook ten aanzien van wat de leden willen.

Ook via discussiedagen en regionale werkgroepen houdt Natuurmonumenten feeling met wat burgers en gebruikers willen. Er is overleg met gemeentes, Staatsbosbeheer, provincie, recreatieschap, wandelaarsverenigingen, bouwfondsen, Rijkswaterstaat (natuurtransferia, econducten) en andere gebruikers. Zo werd op 1 december samen met Staatsbosbeheer en organisaties van all-terrain-bikers (ATB-ers) een dag gehouden over terreinfietsen. Dit soort overleg kost tijd en geld, maar meer en meer

is het besef gegroeid dat Natuurmonumenten niet in isolement haar eigen terreinen moet en kan beheren. Wat in de directe omgeving en in de maatschappij gebeurt is van invloed op wat met de terreinen van Natuurmonumenten gebeurt. De grote openheid van Natuurmonumenten naar de maatschappij toe vergeleken met vroeger, uit zich in de motto: "Kom kijken en help ons het beschermen".

Ook **Staatsbosbeheer** heeft door Motivaction onderzoek laten doen om te komen tot een keuze van de doelgroepen en doelen (respectievelijk "gezinnen en kinderen" en "opvoeden, interesse wekken, ervaringen mee geven"). De beleidsnota "Communicatie en Marketing" heeft een sportfoto op de kaft. Kennelijk wordt dit als een belangrijke vraag van burgers gezien.

Staatsbosbeheer volgt de veranderingen in de maatschappelijke vraag door:

- Zelf er over na te denken. Voorbeeld: het idee voor speelbossen is ontstaan door interne gesprekken over wat men vroeger zelf deed (gewoon spelen in de natuur, waarbij er wel zo nu en dan wat gemold werd);
- Gebruikers dienen zich aan. Voorbeeld: de mountainbikers met wie Staatsbosbeheer is gaan praten en onderhandelen om vervolgens samen een pad aan te leggen.

Het beleid van Staatsbosbeheer evolueert door eigen ideeën uit te lokken en te bespreken, door het kijken naar wat anderen doen, het leggen van contacten, het bij elkaar brengen van geld voor nieuwe initiatieven, het uitvoeren van pilot projecten, etc. Alles wordt met gebruikers besproken. Er is een Raad van advies waarin alle maatschappelijke groeperingen (op beleidsniveau) zijn vertegenwoordigd. Ook zijn er gebruikersgroepen en wordt samengewerkt met waterschappen, gemeentes, ondernemers. Het kost veel tijd en is niet altijd makkelijk, maar het is wel een bewuste keuze.

ANWB, die al sinds 1883 de recreatiewensen en belangen van een grote groep Nederlanders bedient, in de gaten houdt en kan beïnvloeden, doet ook onderzoek naar wensen ten aanzien van recreatie in de natuur. Onder andere het onderzoek van S. de Vries van Alterra laat zien dat mensen dicht bij huis willen recreëren, en dat er met name in de Randstad te weinig natuur is.

ANWB houdt ook workshops (bijvoorbeeld over recreatie dicht bij huis) om feeling te houden met wat mensen willen. Men doet mee aan het initiatief "Nederland Natuurlijk"¹¹, waarin een studie is uitgezet naar de baten van natuur. Hierdoor zullen meer gegevens naar voren komen over de maatschappelijke vraag en gebruik van natuur. Tenslotte heeft men via het eigen ledenblad een belangrijk instrument om gedrag, meningen en wensen van een grote groep Nederlanders te peilen en te beïnvloeden. Een artikel over natuur in het decembernummer (2001) van de

¹¹ Een samenwerkingsverband van: Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer, ANWB, Unie van Waterschappen, Stichting Natuur en Milieu, Vogelsbescherming, IVN (Vereniging voor natuur- en milieuedukatie), VEWIN (waterleidingsbedrijven), Stichting de Noordzee, De Landschappen, NJN (Jeugdbond voor Natuurstudie), 12 provinciale Milieufederaties, Wereld Natuur Fonds, KNNV (vereniging voor veldbiologie), RECRON, NVVS (Nederlandse Vereniging van Sportvissersfederaties), NIVON (vereniging voor duurzame recreatie), Wandelplatform LAW.

Kampioen kreeg veel instemming van leden. ANWB ziet dan ook een taak voor haarzelf weggelegd om mensenwensen ten aanzien van natuur te signaleren en die te vertalen in eigen beleid, maar ook om als spreekbuis te fungeren naar de politiek toe.

Het Bosschap doet zelf geen onderzoek naar de wensen van mensen ten aanzien van bos en natuur.¹² Het Bosschap spreekt zowel namens privé-boseigenaren als voor bosbeheerders met een publieke taak. Het openstellen van de bossen voor het publiek (en dus het tegemoetkomen aan de vraag naar natuur van burgers) is niet het primaire doel van de leden. Er is dus een spanning tussen enerzijds eigen aanbod en eigen doelen (natuurbeheer en bescherming) en anderzijds de vraag van het publiek (openstelling van de bossen). Volgens het Bosschap zijn veel beheerders al te ver gegaan met het aanpassen aan wat het publiek wil: ze bieden van alles aan zoals wandelen met de boswachter, radioprogramma's met informatie over bepaalde projecten in het bos en sommige nationale parken dreigen een "partycentrum" te worden.

De spanning tussen vraag en aanbod kan niet (en moet niet) opgelost worden door de bosbeheerders zelf, volgens het Bosschap. Het is de taak van de overheid om een plan te maken voor het landelijk gebied als geheel (met aandacht voor groen en natuur, zowel in de stad, in het boerenland als in de "echte" natuurgebieden). Met zo'n plan zouden de bosbeheerders minder publieksdruk krijgen op hun terreinen. Bezoekerscentra zouden bijvoorbeeld niet in het natuurgebied zelf moeten zijn, maar ergens in het grotere gebied.

Het **Geldersch Landschap en Geldersche Kasteelen** peilt wat hun leden willen middels het eigen blad waarop mensen reageren, maar het breder publiek wordt ook gehoord: er is een promotiewagen welke op veel plekken komt. Ook de toezichthouders (10 betaald, 40 vrijwilligers uit de buurt) houden hun oren en ogen open. Men weet dat voor veel bezoekers 15 minuten lopen al genoeg is maar dat ze een gevarieerd aanbod waarderen: gelegenheid om een historische plek te bezichtigen (een kasteel of landgoed), de tuinen er omheen, het park, de landerijen en soms ook meer wilde natuur. Bezoekers willen vaak ook iets kunnen drinken.

De **Gemeente Wageningen** heeft een onderzoek laten doen door DLV (adviesbureau). DLV heeft een gebiedsplan gemaakt voor Eng, Bos en Berg, dat interactief met de bewoners wordt ingevuld. Dit plan wordt elk half jaar geëvalueerd en eventueel bijgesteld.

De **Kerngroep Veluwe** is een verzameling van natuurorganisaties en recreatie-ondernemingen die samenwerken om de natuur op de Veluwe te beschermen, verder te ontwikkelen en toegankelijk te maken voor burgers. De brede vertegenwoordiging in de Kerngroep maakt dat niet alleen de zuiver "pro-natuur" lobby wordt gehoord maar ook degenen die aan recreatie verdienen en ook nauw betrokken zijn bij de recreanten. Uit gegevens van de Kerngroep blijkt dat de Veluwe jaarlijks door 28 miljoen dagjesmensen en 1,7 miljoen vakantiegeangers wordt bezocht. Met behulp van

¹² Maar is wel nauw betrokken bij het door LNV gesteund onderzoek dat o.a. door Alterra wordt uitgevoerd.

het Bureau Van Beek en van Beek heeft de kerngroep een plan gemaakt (Veluwe 2010) waarin beide soorten acties (beschermen en ontwikkelen) zijn opgenomen.

Volgens de geïnterviewde bij het **Expertise Centrum-LNV** zouden beheerders onderzoek moeten doen naar wat mensen willen, zowel onder de bezoekers (zoals Natuurmonumenten doet) als breder (zoals de ANWB doet), omdat ook niet-bezoekers een mening hebben (bijvoorbeeld de volkstuinierder uit de video die over ecologisch tuinieren spreekt).

3.2 Wat doen beheerders met de kennis van de vraag naar natuur

In deze sectie bespreken we wat de natuurbeherende organisaties met de kennis die ze hebben over de vraag naar natuur doen in hun aanbod van natuur. In de interviews is dan ook gevraagd naar de aanwezigheid en inhoud van strategische en/of marketing-plannen.

Hoewel **Staatsbosbeheer** als motto heeft "wij zijn er voor iedereen", heeft zij, op basis van het eerder genoemd onderzoek, gekozen om zich in haar aanbod van natuur te richten op de vraag van (vooral) gezinnen en kinderen. Staatsbosbeheer wil toegankelijk zijn voor alle groepen (zowel vogelaars als stadsmensen), maar zal niet ingaan op de wensen van groepen die puur vermaak willen of die geen maatschappelijke verantwoordelijkheid nemen. Allochtonen en gehandicapten zijn welkom, maar in de praktijk ondervertegenwoordigd. Ook wil Staatsbosbeheer graag de natuur dicht bij de stad aanbieden, maar gezien de ligging van de terreinen heeft zij dit niet helemaal in eigen hand. In de nota "Communicatie en Marketing" en in het Recreatieplan wordt het beleid vastgelegd en naar buiten gebracht. Een plan voor "Natuur bij de stad" is in de maak.

Tegenwoordig wordt natuur de hele week door gebruikt, vroeger alleen op zondag en vrije dagen, later ook op zaterdag. Natuur was vroeger vrijer, nu meer ingericht. Wat je vroeger in de natuur deed (kattenkwaad) mag nu vaak niet meer! Vroeger kon je ge-woon spelen, nu is er een speelbos ingericht. Sommige stukken bos worden door kinderen "gemold" maar Staatsbosbeheer laat dat soms toe "omdat kinderen moeten kunnen spelen." Andere plekken laat men met rust en men wacht tot er spontane paadjes ontstaan. Binnen Staatsbosbeheer zelf is er nu meer vrijheid dan vroeger. Door de nieuwe directeur Maarten Brabers werd meer mogelijk, ging Staatsbosbeheer meer open naar buiten en konden experimenten plaats vinden.

Natuurmonumenten heeft haar beleid ten aanzien van de recreatieve vraag naar natuur vastgelegd in de nota "Recreatie". Omdat de natuur het "primaat" heeft en maatgevend is voor Natuurmonumenten, moet de vraag naar recreatie zich daaraan aanpassen. Natuurmonumenten mikt dan ook op het aanbieden van kwaliteitnatuur en wil alleen de vraag naar "natuurgerichte recreatie" bevredigen, dat wil zeggen het toestaan en stimuleren van een beleving van natuur en landschap. Zo mag op alle terreinen worden gewandeld maar de fiets wordt niet overal toegestaan en het gemotoriseerd verkeer wordt vermeden of verboden omdat dit het beleven van de

natuur verstoord. Het voorzichtige evenwicht tussen vraag en aanbod komt naar voren in de motto "Natuur is van ons allen".

Naast deze strategienota over recreatie (welke vraag en aanbod aan elkaar relateert), geeft het centrale bureau van Natuurmonumenten ook andere aanwijzingen en richtlijnen aan de 6 (regionale) inspecties welke sinds 1999 bestaan. Bijvoorbeeld inzake voorzieningen voor bezoekers (bankjes en dergelijke), zonering, en andere regels. Er wordt nu aan een nota over het omgaan met ATB-ers gewerkt.

Ook in de beheersplannen (plannen die het aanbod van een bepaalde soort en kwaliteit van natuur tot stand moeten brengen) wordt rekening gehouden met de vraag van mensen. Deze plannen heten nu "Natuurvisies" en worden decentraal en regionaal gemaakt in een consultatieproces met de omgeving (bewoners, Staatsbosbeheer, provincie, recreatieschap, gemeentes, wandelclubs, bouwfonds, Rijkswaterstaat, etc.). Deze processen duren langer maar zullen hopelijk effectiever zijn omdat Natuurmonumenten niet in haar eentje zowel de natuur kan beschermen als de bevolkingsdruk kan opvangen. Volgens Natuurmonumenten zou de overheid meer moeten faciliteren dat lokale groepen bij elkaar komen en samen plannen maken.

Het **Geldersch Landschap en Geldersche Kasteelen** heeft een Recreatienota en de leidraad voor hetgeen aangeboden wordt is: "wat is zeldzaam? wat is typisch Geldersch"? Men heeft geen vooropgezet idee over "dit mag wel, dit niet". Men heeft een aanbod waarbij rekening wordt gehouden met de vraag van burgers: er zijn plekken waar honden uitgelaten mogen worden, het struinen wordt toegestaan, men accepteert dat er "hangplekken" zijn waar men vaker moet "opruimen" en men houdt evenementen zoals de Bomendag. Men werkt ook samen met de horeca, de gemeentes, waterschappen en polderschappen. Na een discussiedag over de uitwerking van de doelstellingen werd de beleidsnota "Tussen woord en daad" door het bestuur vastgesteld (mei 2002).

De **Gemeente Wageningen** heeft geen marketingplan als zodanig, maar voor 80% van de mensen die men op de video ziet heeft de gemeente een goed aanbod: rustige vormen van sport zoals (niet-elitair)golfen, wandelen en fietsen. Het beleid is verder:

- Men wil de uiterwaarden rustig houden. Op bepaalde plekken staan borden met "geen toegang tussen xx en xx in verband met broedseizoen". Ook staan er duidelijke aanwijzingen op de enkele wegen in de uiterwaarden (tussen stad en Rijn) dat geparkeerde wagens worden weggesleept. Een stuk van de Grebbendijk aan de kant van de stad is afgesloten voor verkeer en aan de andere kant van de Rijn is er een verbod voor auto's en motoren op zondag;
- In de bossen veroorzaken loslopende honden veel last en heeft men losloopgebieden gecreëerd maar er zijn te weinig boswachters die toezicht kunnen houden en veel mensen hebben geen discipline noch respect voor anderen (en andermans waarden).

Verder overweegt de gemeente (in samenwerking met onderzoekers van de Universiteit) of er in het Arboretum op de Wageningse Berg een informatiecentrum moet komen, maar de geïnterviewde vreest dat dit te veel mensen aan zal trekken.

In de **Kerngroep Veluwe** werken organisaties samen. Allen richten zich op rustige vormen van recreatie maar een ieder heeft ook een eigen beleid ten aanzien van mensenwensen. Zo heeft Natuurmonumenten voorzieningen aangelegd voor mountainbikers maar dit zouden ze nu niet meer zonder een vooronderzoek doen (de baan wordt nu soms gebruikt door anderen, op commerciële basis!). Natuurmonumenten heeft een route voor blinden aangelegd. Staatsbosbeheer richt zich nu ook bewust op minder validen: tussen Schaarsbergen en Hoenderloo heeft men een weg buiten gebruik gesteld en geschikt gemaakt voor rolstoelgebruikers. Staatsbosbeheer heeft in Nunspeet een rolstoelpad gemaakt maar dat werd later een homo-ontmoetingsplaats (HOP). Men constateert dat allochtonen relatief weinig op de Veluwe komen en dat zij, als ze al natuur zoeken, dit dan dicht bij huis doen.

De **ANWB** vindt dat het aanbod van natuurbeherende organisaties veel meer gericht zou moeten worden op de wensen van mensen, op hun waarden en op hun manier van denken. De ANWB vindt dat het concept van "natuurgerichte recreatie" achterhaald is. Het aansluiten bij mensenwensen is niet altijd makkelijk omdat die wensen zeer divers en soms tegenstrijdig zijn. Wat mensen willen speelt door in het eigen beleid van de ANWB. Bijvoorbeeld in bijgestuurd beleid naar aanleiding van onderzoek waaruit bleek dat leden zich erg bewust zijn van de waarde van natuur en van de schade die ze met autorijden kunnen aanbrengen. Zo is het idee ontstaan voor de bosbus en de leenauto's. Ook komt de ANWB nu steeds meer op voor meer natuur in de Randstad en in steden (soms moet er tegengas worden gegeven tegen aanleg van andere concurrerende infrastructuur). Ook in haar aanbod houdt de ANWB rekening met wat de natuur aankan en wat mensen willen. Zo had de ANWB vroeger drie uur durende autotochten en deze zijn nu korter en bevatten meer stops bij bezienswaardigheden.

Het **Boschap** heeft veel leden, zowel privé-eigenaren van bos als beheerders met een publieke taak. Het Boschap zelf heeft geen strategisch plan over hoe om te gaan met de maatschappelijke vraag, maar zij heeft wel een aantal principes rond rust en stilte. Zolang die concepten niet helder noch geoperationaliseerd zijn (in termen van zonerings, recreatievorm en intensiteit) kan men met die principes niets concreets doen. In het bepalen van hun aanbod van natuur zijn de leden in het algemeen wel vrijwillig gebonden aan het Programma Beheer van LNV, waarbij een beloning gegeven wordt bij openstelling voor het publiek en acceptatie van een aantal regels.

Publieke beheerders gebruiken wel degelijk een aantal beleidsinstrumenten in hun relatie tot het publiek. Ze schakelen bijvoorbeeld professionals in voor het coachen en opleiden van de eigen staf. Als het publiek stoort grijpt men in: met afsluiten, borden plaatsen, ontoegankelijk maken van het terrein, etc. Maar het spreiden van het publiek zodat de druk op de "echte" natuur vermindert, kan de beheerder niet doen. Dat moet de overheid doen, aldus het Boschap.

Het Boschap vindt dan ook dat niet de individuele beheerder een eigen kijk moet hebben op de maatschappelijke vraag (om haar aanbod daaraan aan te passen), maar dat de overheid een strategisch plan moet maken om vraag en aanbod op elkaar aan te laten sluiten. Het aanbod moet gezien worden als een continuüm in termen van rust en stilte. Aan de ene kant van de schaal is de stad, aan de andere kant het

natuurgebied en er tussenin stukjes natuur en agrarisch land en landschap, met verschillende niveaus en vormen van rust en stilte. De natuurbeherende organisatie kijkt niet naar dit geheel, maar de overheid moet dat wel doen. Hoe meer de stad zelf en het tussengebied een rol kan gaan spelen voor mensen die de natuur willen beleven, hoe meer de echte natuurgebieden worden ontlast (en stil blijven). Als de boeren meer geld krijgen om aan natuurbeheer te doen is het landschap mooier en kan men daar fietsen! In zo'n plan moet staan dat wat echt gebonden is aan de natuur, in het natuurgebied mag blijven (vogels kijken, foto's maken, kijken naar de natuur door erin te wandelen, etc). De rest, het erg actieve gedrag met een grote sociale component (ontmoeting, praten, hondje uitlaten), moet elders gebeuren (bij de stad of in het tussengebied).

De **RECRON**, die ook veel leden heeft (in casu, recreatieondernemingen), steunt een strategie om het aanbod van natuur te vergroten en zo meer met de maatschappelijke vraag mee te gaan. Men is bijvoorbeeld bezig met het "vergroenen" van de recreatiesector: bedrijven kunnen een cursus volgen die in samenwerking met Landschapsbeheer Nederland wordt gegeven. Daarna kunnen bedrijven gratis een "natuur scan" van hun bedrijf laten uitvoeren en ontvangen zij hulp bij het maken van een plan om de kwaliteit van het groen te verhogen. Vroeger was groen altijd alleen functioneel (bijvoorbeeld een heg) maar nu ziet men dat meer gedaan kan worden (rondmaaien, meer groen aanleggen en dat ook aan de klant vertellen). Probleem bij deze strategie is dat van overheidswege de kosten van bomenaanplant en andere structurele (natuur)verbeteringen niet als zodanig gezien worden en niet (belastingtechnisch) als investeringen mogen worden omschreven. Als men weet dat veel recreatiebedrijven gevestigd zijn op arme gronden en als men weet dat boeren die iets doen voor de natuur wél geld krijgen, dan is dat een onrechtvaardige situatie en een grote misser, vindt RECRON. Sommige provincies zijn echter wel begonnen met geld geven voor de uitvoering van de "meer natuur plannen" van de recreatiebedrijven (bijvoorbeeld: Overijssel geeft 30% van de investeringskosten terug). Voor de cursus, de scan en steun bij het maken van een investeringsplan is geld gekregen van de Staatsloterij.

Een eerder project (voor milieuzorgsystemen) was erg succesvol onder de leden van RECRON, maar hier zijn de baten eerder te zien (bijvoorbeeld energiebesparing). Met natuur gaat het langzamer en het is nog niet goed becijferd wat het financieel opbrengt. De RECRON vindt dat de natuurorganisaties teveel "hakken" op de recreatiebedrijven in plaats van hen te steunen, terwijl veel van deze bedrijven niet rendabel zijn. De gedwongen verkoop van 30 bungalowparken op de Veluwe (en privatisering van de huisjes) wijst hierop. Zo probeert RECRON een strategie te ontwikkelen om deze parken meer te laten doen voor de gezondheidssector, zoals in het buitenland gebruikelijk is.

Het **KIC-Stichting Recreatie** is zelf geen natuurbeheerder, maar omdat ze zo vaak is betrokken bij onderzoek naar de mens-natuur relatie, is het een belangrijke speler op het terrein van vraag en aanbod van natuur. De twee geïnterviewde medewerkers van het KIC signaleren (à titre personnel) dat de aansluiting tussen vraag en aanbod beter kan. Er is onderzoek nodig naar de marktzijde, en naar de aanbodkant en naar de relatie tussen beiden. Aan de vraagkant zien ze dat Nederland steeds drukker en

voller wordt. Ten aanzien van de aanbodkant constateren ze dat als we bijvoorbeeld rust en stilte willen bewaren, er vooral goed gezoneerd moet worden wanneer er tussen natuur en recreatie spanningen bestaan of tussen verschillende vormen van recreatie onderling (ruiters, wandelaars). Zonering in gebieden wordt wel gedaan, maar vooral ook regionale zonering verdient aandacht. Aan de aanbodkant zien ze ook dat natuurbeheerders eigenlijk niet meer om de recreatieve vraag heen kunnen en erop in moeten gaan spelen.

Een ander aandachtspunt is de relatie stad-land. Recreatie dicht bij huis blijkt uit veel onderzoek een belangrijke zaak te zijn. Stadsparken en -randen zijn dan ook belangrijk, mede om milieuredenen. Door de drukte zijn het her en der wel grote hondenuit-laaggebieden met weinig rust en stilte geworden.

Een derde thema is regelgeving en toezicht omdat dit lastige problemen zijn. In dit verband zou men bijvoorbeeld kunnen onderzoeken of hoge boetes zoals in de VS bestaan, in Nederland juridisch haalbaar zijn. Ook de vraag naar toezicht in Nederland lijkt relevant. Tenslotte vinden de geïnterviewden dat enerzijds de mentaliteit van burgers en anderzijds de visie van organisaties van belang is. Men kan bijvoorbeeld de mentaliteit van recreanten positief beïnvloeden door middel van een goed gebruik van uitlegborden maar in hoeverre dat echt effectief is, is de vraag. Op hun beurt dienen beherende partijen goed na te denken over het inspelen op de recreatieve vraag. Duidelijke standpunten zijn soms nodig. Defensief denken lijkt niet meer van deze tijd. Bescherming van waardevolle natuurtypen blijft natuurlijk wel van belang.

Ten aanzien van de vraag wat aanbieders/beheerders van natuur moeten doen om aan de vraag naar natuur tegemoet te komen, kiest **Stichting Natuur en Milieu** duidelijk voor het belang van de natuur. Het doel van Stichting Natuur en Milieu is een natuur van hoge kwaliteit. Daarom is men ook erg actief in het landelijk initiatief "Nederland Natuurlijk", dat gericht is op meer politieke aandacht meer geld voor natuur in de 2002 verkiezingen. In de strategische relatie mens-natuur is Stichting Natuur en Milieu geïnteresseerd in de vraag naar financiering van natuur. Het beleid zou natuurmakers moeten belonen, de consumenten die de natuur gebruiken moeten laten betalen via het belastingstelsel en de bedrijven of individuen die de natuur intensief gebruiken zouden meer moeten betalen (profijtbeginsel). Als je ervan uitgaat dat de kwaliteit van de natuur verbeterd moet worden, dan zal er met zonering gewerkt moeten worden. Men moet ook onderzoeken of een aantal tegenstrijdige aanbod en vraagfuncties toch samen kunnen gaan. Een meer fundamentele vraag in de relatie mens-natuur, is volgens de Stichting Natuur en Milieu of natuur eigenlijk wel opgeleverd/gemaakt kan worden.

De geïnterviewde bij de **Expertise Centrum-LNV** vindt het logisch dat alle natuur-aanbieders/beheerders een kijk en een plan hebben op de maatschappelijke vraag naar natuur en daar iets echt mee doen in termen van hun aanbod. "Of je nu hout produceert of een natuurbos hebt, je hebt altijd te maken met publiek. Als hun plan over hoe met mensen om te gaan niet op papier staat, dan hebben ze het waarschijnlijk wel impliciet." Ze vindt ook dat de overheid faciliterend op moet treden bij dit soort planvorming, bijvoorbeeld door eigenaren/beheerders samen een

plan te laten maken voor een gebied. De overheid moet niet teveel alleen regelen, maar ze moet wel randvoorwaarden scheppen en partijen bij elkaar brengen.

Bij een dergelijk plan voor het aanbod van de natuur, zal men moeten denken over welke doelgroepen men wil bereiken en welke men wil vermijden. Over het huidige aanbod merkt ze op dat er zeer vele kilometers wandelroute in Nederland zijn, nog veel mooie plekjes maar niet veel ruige natuur meer. Veel vragers van natuur doen niet erg moeilijk en willen gewoon naar buiten kunnen gaan. Als in iedere stad dus een park zou zijn zoals het Vondelpark dan zouden veel mensen tevreden zijn. Zelfs een modderveldje met wat kraaien wordt ervaren als natuur! Het Bomenkroonpad is ook een goed initiatief (van Staatsbosbeheer), het is origineel, trekt veel mensen aan, werkt bewustmakend en geeft een ander perspectief op natuur. Maar bij de hoogwaardige natuur moet je alleen een pad aan de rand ervan aanleggen en het verder afsluiten. Wat betreft betaling voor natuur, is het Canadees voorbeeld sympathiek: men vraagt (op locatie) om een vrijwillige bijdrage en legt uit wat met het geld is gedaan, waardoor de betrokkenheid van mensen wordt gestimuleerd.

3.3 Conclusie

De geïnterviewde organisaties houden wel degelijk rekening met mensenwensen in hun aanbod van en in hun visie op natuur maar voor sommige organisaties is het hoogste doel toch de natuur zelf, zoals voor Stichting Natuur en Milieu, Natuurmonumenten, Bosschap en gemeente Wageningen. Bij andere organisaties krijgen de mensenwensen meer plaats (ANWB, RECRON, Geldersch Landschap en Geldersche Kasteelen). Staatsbosbeheer en Kerngroep Veluwe lijken middenvelders. Staatsbosbeheer zegt: "Wij zijn gericht op de buitenwereld, wij staan midden in de samenleving maar er zijn meerdere samenlevingen. Bij de stad laten we veel toe, ver van de stad komen veel ouderen (zoals in Drenthe), in Friesland is het anders, in Limburg ook!"

4 Aansluiting van vraag en aanbod, conclusies en aanbevelingen

4.1 Vragen ten aanzien van afstemming van vraag en aanbod

Ondanks al de strategische plannen van de geïnterviewde natuurorganisaties (en bij mens-en-natuur betrokken organisaties) om vraag en aanbod met elkaar te laten sporen of juist uit elkaar te houden, kwam toch een aantal problemen naar voren die eventueel in vervolgonderzoek een plaats kunnen krijgen. De genoemde problemen worden eerst opgesomd, waarna conclusies en aanbevelingen volgen.

- Natuurmonumenten heeft een indeling gemaakt naar categorieën natuur en heeft eveneens een doelgroepenbeleid. Haar vraag is of het mogelijk is om deze twee aan elkaar te laten koppelen;
- Er is een aantal categorieën natuurvragers die in de video niet in beeld kwamen, maar die wel erg lastig kunnen zijn voor de natuur: jagers, stropers, boeren, natuurorganisaties, hondenuitlaatbedrijven en luidruchtige groepen die bijvoorbeeld ergens op weg naartoe zijn en min of meer toevallig door een natuurgebied komen (Staatsbosbeheer);
- Of vraag en aanbod samen kunnen gaan moet altijd lokaal worden bekeken. Het vliegeren, dat op zich toegestaan is op terreinen van Natuurmonumenten, begint zulke proporties aan te nemen bij de Loosduinse plassen, dat overwogen wordt om daar meer restrictief op te gaan treden. In het Posbank gebied zijn er veel (openbare) slingerwegen die erg in trek zijn bij motorrijders. Ook daar overweegt Natuurmonumenten om het gemotoriseerd verkeer te beperken/verbieden op bepaalde dagen. Of vraag en aanbod samengaan hangt af van de kwetsbaarheid van het gebied, van de natuurkwaliteit die men nastreeft en van de omvang en intensiteit van het gebruik door mensen (Natuurmonumenten);
- Vraag en aanbod kan niet altijd samen: vogels hebben rust nodig in hun broedseizoen; wandelaars en zeker hondenuitlaters moeten dan geweerd worden (gemeente Wageningen). Welke vraag en welke aanbod niet samen gaan, zou verder uitgezocht kunnen worden;
- Of vraag en aanbod samen kunnen gaan lijkt af te hangen van drie factoren: (a) aard of soort van activiteit (bijvoorbeeld motorrijden versus wandelen, fietsen), (b) volume/overlast: dit is erg gebonden aan de plek, is niet te meten met decibels, (c) gedrag: als het "partyachtig" is, kan het storend zijn. (Bosschap) Deze drie factoren zouden uitgetest moeten worden;
- Vaak is het een probleem om het terrein zo in te richten dat verschillende gebruikers ruimte krijgen, dus geen mountainbikeroutes die kruisen met ruiterpaden, vermijden dat fietsers gaan rijden op voetpaden, etc. Men denkt gauw in termen van alleen "ons soort mensen". Mensen ergeren zich aan elkaar, dat is het probleem! (Staatsbosbeheer);
- Er is behoefte aan kennis over hoe men natuurlijke zonering en natuurlijke elementen kan gebruiken om recreatie in de natuur te leiden of te weren. Dus zonder gebruik van verbodsborden maar bijvoorbeeld met inzet van water (mensen houden niet van drassige gebieden en van insecten), met meer ondergroei, van

stekelige planten, donkere bossen. Wat kan men doen met borden en paden? Als er geen duidelijk pad is haken veel mensen af. Men zou moeten experimenteren met manipulerende informatie in plaats van met verboden: een bord met "eerst volgend bankje op 3 uur lopen" kan goed werken. (Het Geldersch Landschap en Geldersche Kasteelen);

- Er is behoefte aan het toetsen van een aantal vastgeroeste ideeën: "de natuur is niet toegankelijk" en "het gaat niet goed met de natuur". (Het Geldersch Landschap en Geldersche Kasteelen);
- Weten/onderzoeken hoe mensen de natuur beleven en zien is erg belangrijk om het aanbod aan te kunnen passen. Als mensen het gevoel van vrijheid die de natuur om hen heen geeft belangrijk vinden, dan kunnen ze ervan genieten, zelfs als ze op de camping blijven en de natuur ongestoord laten (RECRON);
- Onderzoek naar het effect van de mens op de natuur zal het probleem van de achteruitgang van de kwaliteit van de natuur niet oplossen maar het zal toch onderzocht moeten worden maar dan wel met een oplossingsgerichte opstelling. Eveneens wordt geconstateerd dat beleid, bestuur, beherende organisaties en onderzoekers niet meer om de recreatieve vraag en druk heen kunnen. Het effect van milieuvervuiling e.a. is waarschijnlijk groter dan het effect van recreanten, maar recreatie kan wel de druppel zijn die de emmer doet overlopen. Van belang is ook dat natuurbeherende organisaties een eigen visie naar buiten brengen waar zowel natuur als de mens een plaats in heeft. Diversiteit in visies is niet erg, verschil in openstelling en inrichting geeft differentiatie in mogelijkheden (twee medewerkers van het KIC-Stichting Recreatie, à titre personnel);
- Er zijn geen gegevens over hoe groot de vraag is van alle categorieën van natuurvragers en er is eveneens geen overzicht van het aanbod van natuur, een functieverdeling over recreatie, wonen, werken, landbouw, etc. Wat zou maximaal haalbaar zijn voor natuur, in termen van oppervlakte en in politieke zin? (ANWB);
- Er is geen spreekbuis voor mensen die "gewone natuur" willen (ANWB).

4.2 Conclusies en aanbevelingen

Aan het begin van het vierjarige onderzoeksprogramma over "functievervulling" van Bos, Natuur en Landschap, was het doel van deze studie inzicht te krijgen in wat we weten over het gebruik en de wensen van mensen ten aanzien van die natuur, en wel in relatie tot het aanbod van natuur. Bedoeling was om een brede basis te leggen voor (eventueel) verder onderzoek naar de maatschappelijke vraag ten aanzien van bos, natuur en landschap waar natuurbeheerders daadwerkelijk iets mee kunnen bij de inrichting van hun aanbod van natuur.

Er is op een eenvoudige manier te werk gegaan, met :

- de analyse van een literatuurmatrix om de aanwezige kennis en lacunes in kaart te krijgen;
- een detective-methode om te achterhalen hoe breed de maatschappelijke vraag is (vastgelegd in een professioneel gemaakte video);
- een serie interviews met natuur- en terreinbeheerders en met organisaties die nauw betrokken zijn bij mens en natuur, over hoe zij de maatschappelijke vraag

naar natuur in de gaten houden en hoe ze (strategisch) omgaan met die vraag naar hun "producten".

Ondanks het grote aantal bestaande onderzoeken over de relatie mens-natuur, inclusief die welke door natuur- en terreinbeherende organisaties zelf zijn gedaan, en ondanks het feit dat deze organisaties meestal wel een strategisch- of marketingsplan hebben inzake hoe om te gaan met mensenwensen ten aanzien van "hun" natuur, moet geconcludeerd worden dat:

- De maatschappelijke vraag naar natuur breder is dan algemeen wordt verondersteld op basis van onderzoek. De realiteit is dat veel mensen niet mee doen aan onderzoek naar "natuur" terwijl ze wel, in één of andere vorm, in de natuur recreëren, wonen of werken (zie video). Het lijkt dan ook van groot belang dat indien binnen het onderzoeksprogramma 381 (functievervulling Bos, Natuur en Landschap) verder onderzoek wordt gedaan naar de interface mens-natuur, dat dit zo breed mogelijk wordt opgezet:
 - * in termen van de mensen en bevolkingsgroepen die onderzocht worden (dus inclusief laagopgeleiden, stadsbewoners, nieuwe Nederlanders, kinderen, ouderen, etc. en niet allen de meer elitaire of traditionele "natuurlijkheidshebbers");
 - * in termen van wat onderzocht wordt: niet alleen onderzoek naar de kenmerken van de bezochte natuur, maar vooral naar het gedrag en wensen van de mensen die in het groen recreëren, wonen en werken.
- Er meer nadruk moet komen op mensenwensen, meer op recreatie dan op natuur en, in het algemeen, een frisse blik en kritische houding ten aanzien van de oude manier van onderzoek doen naar "natuur";
- Veel natuur- en terreinbeherende organisaties in een spagaat zitten om zowel de natuur te beschermen door het goed te beheren als om aan de wensen van mensen te voldoen door speciale attracties aan te bieden. Of deze strategie op den duur levensvatbaar is, is de vraag. Enerzijds zullen op deze wijze de natuurgebieden steeds voller worden en hun rust en stilte verliezen. Anderzijds zoeken veel mensen simpele vormen van "buitenrecreatie" en daarvoor is geen "hoogwaardige" natuur nodig. Er zou dus veel meer gedaan moeten worden (ten aanzien van groen en blauw) in en rond de steden. Ook het agrarisch platteland (of cultuurlandschap) kan veel meer recreanten opvangen dan ze nu doet. Niet alleen ontlast dat de "echte natuurgebieden" maar kan ook een economisch impuls geven aan de bewoners van dat platteland om het gebied groen te houden. Op de laatste vergadering van de begeleidingsgroep van dit onderzoek werd gezegd dat er een vervolgonderzoek zou moeten komen waarbij nagegaan wordt of een nationaal (natuur) recreatieplan, waarin de drie hierboven genoemde gebieden expliciet naar voren komen, nuttig zou zijn voor natuur- en terreinbeheerders om een duidelijk en éénduidige strategische positie in te kunnen nemen;
- Het feit dat veel geïnterviewde organisaties samenwerken in het initiatief "Nederland Natuurlijk" verheugend is. Dat maakt een "taakverdeling" zoals hierboven gesuggereerd wordt eventueel mogelijk. Een volgende stap zou kunnen zijn dat de kennis die deze natuur- en terreinbeherende organisaties hebben over "mensen-wensen" (en die bij organisaties zoals Alterra, Natuurplanbureau, Sociaal en Cultureel planbureau, KIC-Stichting Recreatie, Recreatieschappen,

- RECRON, ANWB, Centraal Bureau voor de Statistiek, etc. aanwezig is) met elkaar uitgewisseld wordt, om verder onderzoek te coördineren;
- "Gebiedsgerichte probleemoplossing" vaak werd genoemd. Dat de overheid daar-bij moet faciliteren werd eveneens geconstateerd. Naar voren kwam dat er een tekort aan bestuurlijke structuren en kracht is op het niveau van landschappen of gebieden. Zoiets als een "country officer" die alles wat met natuur te maken heeft in een gebied in de gaten houdt (voorbeeld: Verenigd Koninkrijk) zou onderzocht moeten worden op bruikbaarheid in de Nederlandse context. Karakteristieke natuurgebieden bevatten vele (niet altijd samenwerkende) gemeentes en liggen dus bestuurlijk gezien tussen het gemeentelijk niveau en dat van de provincie in.

Tenslotte:

Nu blijkt dat de methode van een video plus aansluitend een interview zo goed werkt, zou het zinnig zijn om het gebruik van een video bij onderzoek te evalueren en eventueel door te trekken naar een bredere toepassing. Dit zou gedaan kunnen worden door aan de geïnterviewden achteraf te vragen wat ze ervan vonden om op deze wijze te worden geïnterviewd omtrent hun beleid en of ze de video verder willen gebruiken om de discussie en bewustwording rond mensenwensen ten aanzien van natuur in eigen kring verder te bevorderen.¹³

¹³ In termen van Gershon and Straub schiep het gebruik van de video een 'empowered space'.

Literatuurlijst

- Berg, A.E van den, 1999. Individual differences in the aesthetic evaluation of natural landscapes. Rijksuniversiteit Groningen.
- Berg, A.E van den, I.M. van den Top, R.P. Kranendonk, 1998. Natuurwensen van stadsmensen. Een eerste aanzet tot het ontwikkelen van model voor het meten van de gebruiks- en belevingskwaliteit van natuur. IBN-DLO/SC-DLO. Wageningen.
- Bezemer, V., Verbij, E., Filius, P., 2001. Communicatie volgens Ko de boswachter. Studie naar de rol van communicatie bij de vervreemding tussen bosbezoekers en bosbeheerders in Nederland. Alterra. Wageningen.
- Boer, T. de, A. Buijs, A. van den Berg, 1999. Groene gebieden rondom Breda: deelrapport. DLO-Staring Centrum. Wageningen.
- Boer, T.A. de en P.A.M. Visschedijk, 1994. Gebruik en waardering van binnen- en buitenstedelijk groen. IBN-DLO. Wageningen.
- Boer, T.A., 1993. Het gebruik van binnen- en buitenstedelijk groen. IBN-DLO. Wageningen.
- Borgstein, M.H., Hofsink H.C. 2001. Amsterdam en haar Ommelanden; wat willen de bezoekers? LEI. Den Haag.
- Broekmeyer e.a., 2000. Effecten van ongewijzigd ruimtelijk beleid op natuur, landschap en recreatie 1995-2020. Achtergronddocument methode VIJNO tOET's fase 1. Alterra. Wageningen.
- Bruggen, R.T. van, 2000. Groen wonen en allochtonen. Een literatuurverkenning. Alterra. Wageningen.
- Bruin A.H. de, P.M.A. Klinkers, 1994. Recreatietoervaart: de moeite waard: een onderzoek onder toervaarders naar vaargedrag, motieven en bestedingen in zeven watersportregio's in Nederland. SC-DLO, Wageningen.
- Bruin A.H. de, P.M.A. Klinkers, 1995. Waterrecreatie in de Oosterschelde , Voordelta en Waddenzee; Een onderzoek onder watersporters in kustwateren naar motieven, gedragingen en bestedingen. DLO-Staring Centrum Wageningen.
- Buijs, A.E., P. Filius, 1998. Natuurbeelden in de praktijk. De invloed van natuurbeelden en natuurvisies op gedrag en mening over het beleid. IBN-DLO/SC-DLO. Wageningen.
- Centraal Bureau voor de Statistiek/Nederlands Bureau voor Toerisme, 2000. Toerisme en recreatie in cijfers. Voorburg/Heerlen/Leidschendam.

Coeterier, J.F., 1987. De waarneming en waardering van landschappen. Landbouwwuniversiteit. Wageningen.

Coeterier, J.F., 2000. Hoe beleven wij onze omgeving? Resultaten van 25 jaar omgevings-psychologisch onderzoek in stad en landschap. Wageningen.

Coeterier, J.F. en M.B. Schöne, 1999. Operatie Boomhut (5): Struinen en landschapsbeleving. DLO-Staring Centrum. Wageningen.

Dagevos, J.C., 2000. Tussen nu en straks. Trends en hun effecten op de groene ruimte. LEI. Den Haag.

Filius, P., Buijs, A.E., Goosen, C.M., 2000. Natuurbeleving door doelgroepen. Waarden en wensen van jagers, sportvissers, vogelwerkgroepleden en vrijwilligers in het landschapsbeheer. Alterra. Wageningen.

Filius, P., 1997. Institutioneel draagvlak voor natuur. IBN-DLO. Wageningen.

Hoogendam E. en G.J. Elzinga, 1997. Nieuwe wildernis: uitdaging of gevaar? Recreatie in begeleid-natuurlijke gebieden: basisdocument. Stichting Recreatie. Den Haag.

Hoogendam E. en P.G. Rens, 1998. Struinnatuur: over recreatie in "Robuuste" natuur. SR. Den Haag.

Janssen H.J.H.A.M. et al. 2001. Skeelers, inline skaten en rolskiën in recreatiegebieden rond Rotterdam. DTV Consultants.

Jókövi E.M. en M.B. Schöne, 1998. Wensen voor recreatie: inventarisatie van recreatieve wensen en gedrag in Nederland met behulp van recreatiebeelden. DLO-Staring Centrum. Wageningen.

Jókövi E.M., 2000. Recreatie van Turken, Marokkanen en Surinamers in Rotterdam en Amsterdam: een verkenning van het vrijetijdsgedrag en van de effecten van de etnische cultuur op de vrijetijdsbesteding. Alterra. Wageningen.

Jókövi E.M., 2001. Vrijetijdsbesteding van allochtonen en autochtonen in de openbare ruimte: een onderzoek naar de relatie met sociaal-economische en etnisch-culturele kenmerken. Alterra. Wageningen.

Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, 1999, Natuur als leefomgeving. Reeks : Operatie Boomhut :

Nr.3 Combineren met natuur; Economische, sociale en ecologische duurzaamheid van functiecombinaties

Nr.4 Natuur in de zelfsturende samenleving; Een verkenning van de mogelijkheden

Nr.6 Mensenwensen van Nederlanders ten aanzien van natuur en groen in de leefomgeving

Nr.8 De betekenis van natuur en recreatie voor gezondheid en welzijn en van mensen

Nr.9 Wandelen in natuur en landschap van de 21ste eeuw en natuurbeleid filosofisch bekeken

Nr.11 Vraag naar natuurgebonden recreatie in kaart gebracht; Inclusief een ruimtelijke confrontatie met het lokale aanbod

Nr.12 Mensenwensen en de inrichting van natuurbeleid

Leeuwen, M.G.A. van, B.S. Elbersen, 2000. Groen wonen. Deel 1. Marktvraag, transformatieprocessen, beeld en verbeelding van het wonen in de landstad. Alterra. Wageningen.

Linnartz, A.C., 2001. Rust & ruimte, basisbehoefte of cliché? Een zoektocht naar verschillen in voorkeuren van recreanten. Stichting Recreatie. Den Haag.

Mommaas, H., 2000. De vrijetijdsindustrie in stad en land. Een studie naar de markt van belevenissen. Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid. Den Haag.

Oost, L. en C.L.M. Spinnewijn, 1999. Ooghoogte 1 meter. IBN-DLO. Wageningen.

Overbeek, M.M.M., Borgstein, M.H. en Hofsink, H.C., 2000. Beleven en doen. Consumenten en recreatie in de groene ruimte. LEI. Den Haag.

Peters, K.B.M., S.J. ten Wolde, 1998. Recreatiecijfers bij de hand.

Reneman, D.D., Visser, M., Edelmann, E. Mors, B., 1999. Mensenwensen. De wensen van Nederlanders ten aanzien van de natuur en groen in de leefomgeving. In: Reeks Operatie Boomhut nummer 6. Intomart/Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij. Hilversum/Den Haag.

Rijpma, S.G., P.A. de Graaf, 2000. Wonen, leven en uitgaan in Rotterdam 1999. Resultaten uit de vrijetijdsomnibus 1999. Centrum voor onderzoek en statistiek. Rotterdam.

Rijpma, S.G., C. Roques, 2000. Diversiteit in vrijetijdsbesteding. Een onderzoek onder Marokkaanse, Surinaamse en Turkse Rotterdammers. Centrum voor onderzoek en statistiek. Rotterdam.

Sociaal en Cultureel Planbureau 2001. De Sociale Staat van Nederland.

Sociaal en Cultureel Planbureau 2000. Sociaal en Cultureel Rapport 2000. Nederland in Europa.

Stedelijk Beheer/ISR, gemeente Amsterdam. 1996. Het grote groenonderzoek. Het bezoek aan en gebruik van parken, recreatiegebieden en groen in de woonomgeving in Amsterdam.

Vries, S. de, A.H. de Bruin, 1993. Openluchtrecreanten gedifferentieerd naar restrictie-patroon. SC-DLO. Wageningen.

Vries, S. de, A.H. de Bruin, 1998. Segmenting recreationists on the basis of constraints. A first step towards modelling the demand for outdoor recreational facilities. SC-DLO. Wageningen.

Bijlage 1 Leden van de begeleidingsgroep

A.J. (Arjan) de Bakker
ANWB
Hoofdafdeling Algemeen Ledenbelang, Teamleider Groene Ruimte
Den Haag

T.M.M. (Theo)Widdershoven
Staatsbosbeheer
Afdeling Communicatie en Marketing
Teamleider Sectie Marketing en Productontwikkeling
Driebergen

D.J (Derk Jan) Verstand
RECRON
Adjunct Directeur
Arnhem

M. (Marije)Veer
KIC-Stichting Recreatie- Kennis en Innovatiecentrum
Onderzoekster
Den Haag

F. (Frank) van de Ven
Stichting Natuur en Milieu
Beleidsmedewerker
Utrecht

R. (Rob)Nas
Bosschap
Zeist

L. (Liane)Schröder
Natuurmonumenten
Afdeling Natuur en Maatschappij, Onderzoekster en beleidsmedewerker
's-Graveland

A. (Anja) Hagendoorn
Expertise Centrum LNV
Beleidsadviseur
Ede

Adviseur:

C. (Carlo) van Praag
Sociaal en Cultureel Planbureau
Den Haag

Bijlage 2 Geïnterviewde organisaties en personen

Boschap - 20 november 2001

- Rob Nas - Secretaris;
- Diane Nijland - Adjunct-secretaris.

Staatsbosbeheer - 26 november 2001

- Theo Widdershoven - teamleider sectie Marketing en Productontwikkeling, Afdeling Communicatie en Marketing;
- Trudy van de Zande - hoofd terreinbeheer regio Alkmaar, vroeger verantwoordelijk voor recreatie bij de centrale dienst;
- Adri Stikvoort - districtshoofd;
- Jaap Siffels - districtshoofd;
- Saskia van de Hei - recreatiemedewerkster regio Alkmaar;
- Robert Graat - Regiomedewerker, verantwoordelijk voor voorlichting, communicatie, bezoekerscentra, educatieve programma's.

EC-LNV (Expertise Centrum- Ministerie van Landbouw , Natuurbeheer en Visserij) - 26 november 2001

- Anja Hagendoorn - beleidsadviseur, econome.

ANWB - 28 november 2001

- Arjan de Bakker - teamleider Groene Ruimte, Hoofdafdeling Algemeen Ledenbelang;
- Monique Dekker - hoofd onderzoek;
- Martine van de Zee - beleidsmedewerkster Natuur en Milieu;
- Joss Jansen - communicatie-adviseur, afdeling Algemeen Ledenbelang;
- Bert Rubregt - idem.

Stichting Natuur en Milieu - 28 november 2001

- Frank van de Ven - beleidsmedewerker, verantwoordelijk voor ruimtelijke ordening;
- Ben Egmsans - lid van het team Groene Ruimte;
- Marijke Blok - persvoorlichter.

Natuurmonumenten - 29 november 2001

- Liane Schröder - Afdeling terreinbeheer, onderzoekster en beleidsmedewerkster recreatie;
- Benny Huisman - Afdeling communicatie, teamleider van project Ledenbinding

RECRON - 5 december 2001

- Derk-Jan Verstand - Adjunct directeur;
- Marjoleijn van Tiggelen - Communicatie/Public Affairs.

KIC-Stichting Recreatie- Kennis en Innovatiecentrum - 7 december 2001

- Marije Veer - beleidsmedewerkster;
- Angele Linnartz - beleidsmedewerkster.

Gemeente Wageningen - 12 december 2001

- Wim Haver - beleidsambtenaar Natuur, landschap en buitengebied.

Geldersch Landschap en Geldersche Kastelen - 4 januari 2002

- Janine Pijl - directeur.

Kerngroep Veluwe - 16 januari 2002

- Bram Vreugdenhil - beleidscoördinator Veluwe, Provincie Gelderland;
- Willem Eckhart - projectleider Veluwe 2010, Provincie Gelderland;
- Jaap Ruiter - programmabureau Veluwe, Provincie Gelderland;
- Arno Goossens - proces-manager Landelijk Gebied, Gemeente Apeldoorn;
- Jan Gorter - Natuurmonumenten;
- Michel Ronden - Ministerie van LNV, Directie Oost;
- Theo Meeuwissen - hoofd Bureau Terreinbeheer Gelderland, Staatsbosbeheer.

Bijlage 3 Achtergrond stuk over Vraag en aanbod van natuur - Wat zegt het beleid?

Door ir. René Henkens (Alterra)
6 september 2001

Aanbod van natuur

Het huidige aanbod aan groen (én blauw) in Nederland is groot en divers. Het grootste deel van Nederland (4,2 miljoen hectare) bestaat uit agrarisch gebied (58%) en water (17%). Bos- en natuurgebieden maken 12% uit van Nederland, terwijl parken, plant-oenen, sportterreinen, volkstuinten en gebieden voor dag- en verblijfsrecreatie 2% in beslag nemen. Het huidige aanbod is niet evenredig over Nederland verdeeld. Grote watergebieden en voorzieningen voor de waterrecreatie (zoals zwemplassen, jachthavens en aanlegplaatsen) liggen in het (zuid)westen en het noorden van Nederland. De bossen liggen vooral in het oosten en direct langs de kust. In relatie tot bevolkings-concentraties komen per huishouden in het westen en noorden het geringste aantal parken, bos-, natuur- en recreatiegebieden voor. Met name in de Randstad is de vraag naar groen groot en is het aanbod aan groen, zowel in kwantiteit als kwaliteit, gering. Volgens de norm dient in 2020 per huishouden binnen 5 km gemiddeld 500 m² groen aanwezig te zijn (7,7 miljoen huishoudens in 2020; Goosen et al. 1998). Geldt voor Nederland een gemiddelde van circa 713 m² aan groen (gegevens 1995), in de Randstad, alwaar 59% van alle huishoudens woont, wordt die norm niet gehaald. Hier moet het aanbod met minstens 114.000 ha toenemen om aan de norm te voldoen (Goosen et al. 1998). Voor geheel Nederland geldt dat het groen in de stad (parken en plantsoenen in 2020 moet zijn opgehoogd tot 38.800 ha. In 1985 was dit echter nog slechts 16.100 ha (CBS, 1988), terwijl dit in 1993 zelfs was teruggelopen tot circa 15.400 ha (CBS, 1993).

De ruimtelijke structuur aan groen moet niet alleen aansluiten op de kwantitatieve vraag maar ook op het gewenste kwaliteitsniveau. Een niveau van weinig lawaai, vrije toegang, aantrekkelijk landschap, goede bereikbaarheid en een veilig en schoon milieu met voldoende recreatiemogelijkheden is hierbij het streven.

In welke kwantiteit en kwaliteit de verschillende typen natuur uiteindelijk tot ontwikkeling kan komen is afhankelijk van de natuurdoelstellingen van de overheid, de terreinbeheerder en de beschikbare financiën.

Natuurdoelstellingen overheid

Het aantal geplande nieuw aan te leggen bos- en natuurgebieden voor 2020 bedraagt circa 125.000 ha (Goossens et al. 1998). De huidige totale oppervlakte natuurterrein in Nederland bedraagt ongeveer 450.000 hectare, samengesteld uit 300.000 hectare multifunctioneel bos en 150.000 hectare natuurgebied (LNV 2000). De overheid probeert waardevolle natuurgebieden en landschappen veilig te stellen door aankoop en beheer. Ook stelt de overheid particuliere natuurbeschermingsorganisaties in staat het zelfde te doen. In bepaalde gevallen kunnen water en terreinen uit het oogpunt van natuurschoon of om hun natuurwetenschappelijke betekenis worden aangewezen als natuurmonument. Dit gebeurt op grond van de Natuurbeschermingswet.

Om de ontwikkeling van natuur in Nederland te sturen, zijn afspraken gemaakt tussen de minister van LNV en de provincies. Als gevolg van deze afspraken zijn de provincies verantwoordelijk voor het begrenzen van gebieden waar natuurontwikkeling en het beheer van landschapselementen plaats kan vinden. De provincies stellen hiertoe, binnen door de minister aangegeven kaders, natuur- en landschapsgebiedsplannen op. In deze gebiedsplannen is vastgelegd welke natuur- en landschapsdoelstellingen worden nagestreefd en hoeveel hectares (quota) van de verschillende natuurdoel-, beheers- en landschapspakketten er met rijkssubsidie ontwikkeld of in stand gehouden mogen worden.

Onderstaande tabel geeft de verantwoordelijkheden van de verschillende overheden weer met betrekking tot het natuuraanbod.

Er is ook een breed scala aan maatschappelijke organisaties en vrijwilligers actief betrokken bij natuur en landschap, zoals bijvoorbeeld Bosschap, WNF, ANWB, landbouworganisaties, Vogelbescherming, Bomenstichting, Stichting Natuur en Milieu met provinciale milieufederaties, landschapsbeheersstichtingen, soortenbeschermings- en gegevensleverende organisaties, alsmede organisaties op het vlak van natuur- en milieueducatie. Deze organisaties zijn belangrijke partners bij het uitvoeren en uitdragen van het beleid (LNV 2000).

(LNV 2000).

Verantwoordelijkheden van overheden

Rijk	<ul style="list-style-type: none"> • Vaststellen hoofdlijnen nationaal natuurbeleid; • Bescherming en versterking van (inter)nationaal waardevolle natuur en landschappen; • Realisering EHS; hoofdaandeel in de financiering; behoud en ontwikkeling diversiteit, landelijke taakstelling in soorten natuur; • Zorg voor adequate instrumenten voor natuurbeleid; • Zorg voor een adequaat kennisstelsel; • Waarborgen dat nationaal natuurbeleid op lagere schaalniveau's doorwerkt, onder meer door met de provincies een bestuursovereenkomst op te stellen.
Provincies	<ul style="list-style-type: none"> • Vaststellen provinciaal (ruimtelijk) kader voor bescherming en versterking van natuur en landschap; • Realisering van de EHS: begrenzen en aangeven welke natuur waar moet komen in overleg met de beheerders; • Regie gebiedsgericht natuur- en landschapsbeleid en bevorderen regionale samenwerking en integrale beleidsuitvoering; • Waarborgen dat rijks- en provinciaal natuurbeleid doorwerkt op lagere schaalniveau's, onder meer door met andere overheden in uitvoeringsprogramma's afspraken te maken.
Gemeenten	<ul style="list-style-type: none"> • Doorwerking en handhaving natuurbeleid in gemeentelijk (ruimtelijk en milieu-) beleid; • Borging natuur- en landschapskwaliteit van concrete plannen; • Stimuleren van betrokkenheid burgers bij het lokale natuurbeleid; • Zorgen voor voldoende groen van goede kwaliteit in de dagelijkse leefomgeving.
Waterschappen	<ul style="list-style-type: none"> • Zorg voor kwaliteit en kwantiteit van het oppervlaktewater; • Integraal waterbeheer mede richten op natuurontwikkeling; • Veiligstelling strategische watervoorraden.

Typen terreinbeheerders

In hoeverre een bepaald type natuur tot ontwikkeling kan komen is mede afhankelijk van de expertise en prioriteiten van de terreinbeheerder. Afhankelijk van het type terreinbeheerder kan het natuurdoel daardoor slechts een nevendoelestelling zijn. Zo heeft een terrein van Natuurmonumenten als hoofddoelestelling natuur, terwijl dat voor een terrein van defensie slechts een nevendoelestelling is. Onderstaande tabel geeft een indeling naar de verschillende terreinbeheerders zoals verwoord in de nota NBL 21.

(LNV 2000).

Verantwoordelijke terreinbeheerders

Individuele boeren en natuur- en milieucoöpe-raties	Agrarisch natuurbeheer, maatregelen soortenbescherming (onder andere weidevogelbeheer), aanleg en beheer van landschapselementen.
Particuliere bos- en landgoedeigenaren, Bos-groepen	Beheer van multifunctioneel bos en landgoederen; in dat kader ook bosbeheer gericht op bijzondere natuurwaarden, agrarisch natuurbeheer en natuurontwikkeling.
Gemeenten en recreatieschappen	Multifunctioneel beheer, specifiek aandacht voor de recreatiefunctie.
Particuliere Natuurbeschermingsorganisaties	Beheer van grotere, aaneengesloten terreinen en terreinen waarvoor specifieke kennis, gericht op bijzondere natuur-waarden vereist is; beheer van landgoederen.
Staatsbosbeheer	Zoals de overige natuurbeschermingsorganisaties, daarnaast grotere delen multifunctioneel bos met extra aandacht voor recreatie in de stedelijke omgeving en een vangnetfunctie voor beheer van natuur en landschap in opdracht van de overheid.
Rijkswaterstaat. Waterwinbedrijven en waterschappen	Natuurbeheer in samenhang met de primaire functie van de terreinen, binnen dat kader gericht op het hele spectrum aan natuurdoelen.
Defensie	Terreinbeheer gericht op de militaire functie van terreinen, binnen dat kader gericht op het hele spectrum aan natuur-doelen en op mogelijkheden voor (extensieve) recreatie.

In de grotere natuurgebieden zijn vaak vele beheerders verantwoordelijk wat kan leiden tot afstemming en samenwerking. Zo wordt bij de instelling tot een *nationaal park in oprichting*, een overlegorgaan in het leven geroepen. Daarin hebben vertegenwoordigers van alle instanties en organisaties die direct betrokken zijn bij het gebied zitting. Samen stellen zij één overkoepelend Beheers- en Inrichtingsplan op. Dat betekent dat beheer en inrichting van de verschillende eigenaren/beheerders wordt afgestemd. Ook in streek- en bestemmingsplannen van provincies en gemeenten wordt melding gemaakt van het nationaal park. Bovendien brengen de betrokkenen elkaar in het overlegorgaan op de hoogte van hun plannen en projecten, waardoor samenwerking en afstemming wordt bereikt. Het bereiken van de doelstellingen van het nationaal park is de gemeenschappelijke verantwoordelijkheid.

Nationale parken hebben een meervoudige doelstelling. Natuurbehoud en -ontwikkeling als eerste en belangrijkste, met daarin passende (natuurgerichte) recreatie, voorlichting en educatie. In nationale parken wordt extra aandacht (en geld) besteed aan goede voorzieningen en aan voorlichting voor bezoekers, er is een bezoekers- of informatiecentrum en er worden educatieve activiteiten voor bezoekers en omwonenden georganiseerd. Voorlichting en educatie krijgen een meer structureel karakter. Dat betekent onder meer dat er educatieve programma's voor scholen worden ontwikkeld, dat er aan bevordering van deskundigheid bij personeel en vrijwilligers wordt gewerkt en dat omwonenden regelmatig worden geïnformeerd over plannen en projecten in het nationaal park. In veel parken wordt op het gebied van educatieve projecten samen-gewerkt met recreatieondernemers.

Financiële haalbaarheid

De kwantiteit en kwaliteit van het natuuraanbod is mede afhankelijk van de financiën die ervoor ter beschikking zijn gesteld. In de afgelopen jaren is binnen het Ministerie van LNV gewerkt aan een herziening van het "groene" subsidiestelsel; een nieuwe aanpak van het beheer van bossen, natuur en landschap in Nederland. De versnipperde regelgeving is vervangen door een samenhangend pakket maatregelen en subsidies. De subsidiemogelijkheden voor het beheer door particulieren - grondeigenaren, agrariërs, landgoedbezitters - worden aanzienlijk uitgebreid. Zowel binnen de Ecologische Hoofdstructuur als ook daarbuiten wil de overheid het particulier beheer daarmee stimuleren. De herziening heeft de naam Programma Beheer gekregen en resulteerde op 1 januari 2000 in het in werking treden van twee nieuwe subsidieregelingen voor (agrarisch) natuurbeheer. De eerste regeling is de Subsidieregeling agrarisch natuurbeheer met als doel het ontwikkelen en beheren van natuur in landbouwgebieden. De tweede regeling is de Subsidieregeling natuurbeheer. Deze heeft tot doel het duurzaam instandhouden en uitbreiden van het areaal bos en natuurterreinen en het versterken van de landschapskwaliteit binnen en buiten de Ecologische Hoofd-structuur.

Agrarisch natuurbeheer

In het gebiedsplan is aangegeven in welke gebieden en voor welke doelen agrarische ondernemers subsidies kunnen aanvragen voor een aangepast beheer voor weidevogels, ontwikkeling van soortenrijke vegetaties in perceelsranden en percelen, ontwikkeling van een gevarieerde flora op o.a. oude dijken en ontwikkeling van akkerflora en -fauna. In sommige gevallen is ook subsidie mogelijk om inrichtingsmaatregelen te treffen ten behoeve van ontwikkeling van bepaalde natuurwaarden.

Natuurbeheer

In het gebiedsplan zijn ook gebieden aangegeven waar subsidiering van het natuurbeheer mogelijk is. Het gaat hier met name om gebieden die al als natuurgebied in beheer zijn en om gebieden die in de toekomst als natuurgebied zullen worden ingericht. Wat betreft deze laatste categorie gaat het om gebieden die in het verleden al zijn begrensd als natuurgebied (o.a. in het kader van de Ecologische Hoofdstructuur). Beheerders van bestaande en toekomstige natuurterreinen kunnen subsidie aanvragen voor de inrichting, het beheer en het recreatief medegebruik van natuurgebieden en het treffen van maatregelen om de effecten van verdroging, verzuring en vermesting

ongedaan te maken. Bij het opstellen van dit plan heeft de provincie zoveel mogelijk de begrenzings- en doelstellingen gevolgd zoals deze in het verleden zijn vastgelegd.

Naast terreinbeherende organisaties zoals Provinciale Landschappen en Vereniging Natuurmonumenten kunnen ook particulieren (bijvoorbeeld landbouwers of landgoed-eigenaren) subsidie aanvragen voor het beheren of ontwikkelen van natuurterreinen. In dat geval wordt de waardevermindering van de grond als gevolg van functie-verandering vergoed.

Vraag naar natuur

In de Nederlandse samenleving zijn veranderingen te onderkennen en te verwachten in de sfeer van opvattingen, waarden en normen, gedragspatronen en ruimtebehoefte. Ook worden er demografische veranderingen zichtbaar, onder meer wat betreft de omvang, leeftijdsopbouw en de culturele achtergrond van de bevolking. Dit complex van sociaal-culturele ontwikkelingen zal op kortere of langere termijn zijn weerslag (moeten) hebben op de functievervulling c.q. het ruimtegebruik in het landelijk gebied. Dat zou tot grote verschuivingen kunnen leiden, bijvoorbeeld wat betreft het voortbestaan van de primaire landbouwproductie in ons land (RLG). Het valt dan ook te verwachten dat het huidige aanbod aan natuur en voorzieningen steeds minder beantwoordt aan de vraag die vanuit de samenleving ontstaat. De vraag naar natuur komt voort vanuit de tijdsbesteding in de woon- en/of werkomgeving met daarin meer specifiek de belangen voor gezondheid en milieu.

Wonen en werken

Voor een diensteneconomie als de Nederlandse, geldt dat een kwalitatief hoogwaardig groene omgeving steeds meer een cruciale factor wordt bij het aantrekken en vasthouden van bedrijvigheid. Een aantal sectoren ontwikkelt activiteiten die grote invloed hebben op natuur en landschap en waarbij ze zelf ook baat hebben (onderstaande tabel, NBL 21). Vanuit de basisgedachte dat ook economische sectoren een maatschappelijke verantwoordelijkheid voor natuur en landschap hebben wil de overheid afspraken met deze sectoren maken. Naast de vraag naar natuur kunnen zij (in de nabije toekomst) dan ook tevens een belangrijk aandeel hebben in het natuur aanbod.

Verantwoordelijkheden van verschillende bedrijfssectoren in relatie tot natuur

Landbouw	Zorgdragen voor een goede groene basiskwaliteit in het landelijk gebied; Informeren van consumenten over de natuuraspecten van producten (certificering); Duurzaam gebruik en benutting agro-biodiversiteit.
Visserij	Integratie van natuur- en milieuaspecten in vis- en beheersplannen (bijvoorbeeld verbetering van zoet-zoutgradiënten vergroot trekmogelijkheden voor riviervissen en levert zo een bijdrage tot behoud van een goede visstand en een duurzame exploitatie); Certificering van producten.
Grondstofwinners (water, delfstoffen)	Winning van grondstoffen binnen ecologische randvoorwaarden; Investeren in ontwikkeling en beheer van natuur en landschap in relatie met grondstofwinning.
Bouwsector (woningen en infrastructuur)	Integrale benadering bij bouwen (rood én groen); Verbreding invulling duurzaam bouwen (aandacht voor biodiversiteit en voor ecohydrologische en landschappelijke karakteristieken van het bouwplan-ontwerp).
Recreatie en toerisme	Investeren in groene kwaliteit, recreatieve aantrekkelijkheid en toegankelijkheid van de leefomgeving; Duurzaam recreatief gebruik van natuur en landschap bevorderen (in Nederland en daarbuiten).

Versterking van natuur en landschap is van belang met het oog op de toenemende behoefte aan binnenlandse recreatie en inkomend toerisme. Dat leidt weer tot groei van de werkgelegenheid in het toeristisch bedrijfsleven op het platteland, wat de afnemende werkgelegenheid onder agrariërs mede kan opvangen. Extra natuur en recreatiemogelijkheden versterken ook het woon- en vestigingsklimaat, wat bedrijven kan verleiden in Nederland te blijven of zich in Nederland te vestigen. Uit de Balans Ruimtelijke Kwaliteit 2000 (SER 2000) blijkt dat de waardering voor wonen en werken het hoogst is in de landelijke gebieden. De kwaliteit van natuur en landschap blijkt steeds vaker een bepalende factor in de keuze van particulieren en bedrijven voor een vestigingsplaats; het is met stip de sterkst groeiende vestigingsplaatsfactor. Een woning in een groene omgeving brengt gemiddeld 10 tot 15% meer op dan een vergelijkbare woning elders (NBL 21, 2000). Gelijkzeitig investeren in woningen, bedrijventerreinen en natuur is economisch gezien dan ook verstandig, zeker op de langere termijn.

Volgens de *Nota Wonen* moet de vraag naar ruime en groene woonmilieus in de eerste plaats in en aan de steden worden opgevangen. Dit vereist dan wel dat binnen het ruimtelijke concept van stedelijke netwerken moet worden voorzien in een concurrerend aanbod van dergelijke woonmilieus (RLG). Geaccepteerd moet worden dat plaatselijk meer geld en/of ruimte gevraagd zal worden dan aanvankelijk voorzien. Dit moet mogelijk worden gemaakt en in de projectfinanciering worden opgenomen. Ook het uitwerken van mogelijkheden op grotere afstand van de stedelijke gebieden - variërend van meer stedelijke woonmilieus tot nieuwe landgoederen en transformatie

van dorpen - is een mogelijkheid. Men moet daarbij echter wèl terughoudend zijn en niet altijd en overal aan elke markt vraag tegemoet komen (RLG). Individuele en collectieve belangen moeten goed worden afgewogen en zichtbaar sturing geven aan de invulling van de diverse woonwensen. Ook gezien de praktijk rond de Vinextaakstelling is het zaak terughoudend te zijn, juist ook om primair in en aan de steden te voorzien in de vraag naar landelijk wonen (RLG).

Gezondheid

Er bestaat een duidelijke relatie tussen groen in de leefomgeving en gezondheid. Meer natuur leidt tot een betere luchtkwaliteit met minder fijn stof en meer zuurstof, vooral rond de steden (Lier et al. 2001). Natuur en natuurlijk beheerd landschap bieden ook ruimte voor recreatie, rust en bezinning. De natuur is voor veel mensen dé plaats bij uitstek om tot rust te komen (Bureau Intomart 1999). Rust, stilte en duisternis staan echter onder druk. Uitgaande van maximaal 40dB geldt bijvoorbeeld dat momenteel 30% van de EHS niet stil is (RIVM). Zonder gewijzigd beleid zal dit toenemen tot meer dan 40% in 2030.

Een toename van het aanbod natuur- en recreatiemogelijkheden kan mensen verleiden om er vaker op uit te gaan, dus tot een toename van de niet-georganiseerde sport-beoefening. Een toename van het aanbod natuur kan tevens leiden tot het beperken van agressie in de maatschappij. Kennismaking met natuur leidt bij jongeren namelijk tot afname van vandalisme (Lier et al. 2001). Echter, niet alle vormen van vrijetijdsbesteding zijn momenteel ook mogelijk in de natuur. Enerzijds is voor een bepaalde vrijetijdsbesteding de vraag eenvoudigweg te klein om daarvoor de noodzakelijke voorzieningen in de natuur aan te brengen. Anderzijds kan een vorm van vrijetijdsbesteding om uiteenlopende redenen niet inpasbaar worden geacht in de natuur en daaruit actief worden geweerd. Een optimale afstemming van vraag en aanbod is echter zeer wenselijk aangezien mensen in een groenere leefomgeving minder klachten, een betere subjectieve en een betere psychische gezondheid hebben (Vries et al. 2000).

Milieu

Extra natuur- en recreatiemogelijkheden hebben op velerlei manieren een positieve invloed op het milieu (Lier et al. 2001). De belangrijkste voordelen liggen in de beperking van de uitstoot van CO₂ en de opvang daarvan, alsmede een verbeterd waterbeheer.

Meer natuur- en recreatiemogelijkheden (bij de stad) verleiden mensen ertoe in de stad te blijven wonen en leveren zo een bijdrage aan het behoud van de openheid van het platteland en beperken de behoefte aan extra infrastructuur. Dit levert ook een bijdrage aan de beperking van het woon-werkverkeer met bijbehorende emissies van o.a. CO₂ en geluid. Een natuuraanbod dicht bij huis verleidt mensen ertoe direct vanaf huis te wandelen en te fietsen en levert zo een bijdrage aan de beperking van het re-creatieve autoverkeer. Daarnaast leidt groei van bijvoorbeeld bos tot vastlegging van CO₂. In het kader van een nieuwe aanpak van het waterbeheer moet op vele plaatsen in ons land tijdelijke of meer permanente waterberging mogelijk worden gemaakt, waarbij gedacht wordt aan functiecombinaties met landbouw, natuur en recreatie. Het gaat o.a. om extra capaciteit voor piekafvoeren van de grote rivieren, tijdelijke opvang (retentie) van extreme neerslagoverschotten en op termijn ook om buffercapaciteit voor droge perioden. De totale benodigde ruimte wordt

geschat op ca. 400.000 ha (RLG 2001). Meer natuur leidt ook tot een betere bescherming van de voorraad drink-water in de bodem en voorkomt hoge kosten voor zuivering. Een hogere grond-waterstand in veengebieden stopt daarnaast de inklinking die extra waterhuis-houdkundige ingrepen noodzakelijk zou maken. Dit beperkt tevens de oxidatie van veen tot CO₂.

Literatuur

Anonymus 1999. De groene mal - ruimte voor natuur en recreatie rond de stad. Gezamenlijke uitgave van Stichting Natuur en Milieu, 12 provinciale Milieufederaties, Vereniging Milieu-defensie en de lokale Milieucentra van Amsterdam, Utrecht, Rotterdam en Den Haag, 20 pag.

CBS, 1988. Centraal Bureau voor de Statistiek. Bodemstatistiek 1985. Voorburg/Heerlen.

CBS, 1993. Centraal Bureau voor de Statistiek. Bodemstatistiek 1993. Voorburg/Heerlen.

Goossen, M., Jókövi, M., Ploeger, B. & S. de Vries, 1998. De Recreatievogel. Een visie op de ruimtelijke ontwikkeling van de recreatie. SC-DLO; 17p.

Lier, B. van, T. Lücker & T. Lingsma, 2001. Nederland Natúúrlijk. Gezamenlijke uitgave van ANWB, De Landschappen, 12 provinciale milieufederaties, IVN, KNNV, NJN, Staatsbosbeheer, Stichting Natuur en Milieu, Unie van Waterschappen, Vereniging Natuurmonumenten, VEWIN, Vogelbescherming Nederland en Wereld Natuur Fonds; 34 p.

LNV, 2000. Nota natuur, bos en landschap in de 21^e eeuw. Natuur voor mensen, mensen voor natuur. Ministerie van Landbouw Natuurbheer en Visserij; 59p.

SER. Advies. Commentaar op de Nota Ruimtelijk Economisch Beleid.

VROM-RPD 2000. Balans Ruimtelijke Kwaliteit, Den Haag.

Vries, S. de, R.A. Verheij & P.P. Groenewegen 2000. Natuur en gezondheid; een verkennend onderzoek naar de relatie tussen volksgezondheid en groen in de leefomgeving, Mens en Maatschappij 2000-4, p. 332.

Bijlage 4 Overzicht literatuur - Interface mensen en natuur

© ALTERRA, Wageningen (Project Vraag en Aanbod van Natuur- projectleider drs. Helena Berends)
Gemaakt door het KIC- Stichting Recreatie

1. Basismatrix: Lijst van bestudeerde rapporten/studies

Primair onderzoek?	Waar gaat de studie over?							Opmerkingen
	Studie/rapport	Activiteiten van mensen in de natuur/het groen (wat doet men er)	Motieven (waarom bezoekt men de natuur, woont men er, etc.)	Wensen tav natuur/ het groen (wat wil men er doen, beleven e.d., kwaliteit)	Voorkeuren tav natuurtypen (waar komt men het meest, waar wil men het liefst komen)	Doelgroepen/ bevolkingsgroepen (activiteiten/ wensen van bepaalde groepen)	Handelt de studie in/over een bepaald type/bepaalde types natuur?	
ja	1 Overbeek, Borgstein, Hofsink: Beleven en doen.		x	x				
ja	2 Borgstein en Hofsink: Amsterdam en haar Ommelanden; wat willen de...?	x		x		X		
nee	3 Dagevos e.a.: Tussen nu en straks. Trends hun effecten op de groene...			x				
nee	4 Broekmeyer e.a.: Effecten van ongewijzigd ruimtel. beleid op n, l en r ...	x		x			x	Zeer methodisch!
ja	5 Reneman: Mensenwensen. De wensen van Ned. tav natuur en groen....	x		x			x	
ja	6 Filius.: Natuurbeleving door doelgroepen. Waarden en wensen van...	x	x	x		X	x	

3. Matrix met literatuur/studies naar motieven en wensen

Studie/rapport	Motieven: waarom komt men in de natuur/het groen? En wensen; Wat wil men er/ermee?										Opmerkingen		
	Motieven om er te recreëren	Motieven om er te wonen	Motieven om er te werken	Motieven voor bedrijvigheid	Recreatiewensen tav natuur	Woonwensen tav natuur	Werkwensen tav natuur	Wensen voor bedrijvigheid in natuur	wensen tav activiteiten/ recr.mogelijkheden?	Wensen tav inrichting, gebruikswaarde		Wensen tav beleving	Anders?
1	x				x					x		x	Motieven van recreanten gezien vanuit aanbieders
2					x					x			In zeer algemene termen
3					x								Waardering kwaliteitsvariabelen
4					x					x			Indicatoren recreatiekwaliteit (zeer abstract)
5					x				x	x			Ervaringen ipv belevingen
6	x												Genieten natuurgerichte ervaringen
8	x				x					x			- Keuzen ipv wensen - Motieven tav recreatie woonomg.
9	x												Motieven om een act. niet te doen
10												x	- Ideaaltypisch natuurbeeld - Wensen soort natuur
12		x			x								
13					x				x	x			Gevoelens en belevingsmog. natuur

14																				Motieven om wel/niet openlucht-recreatie activiteiten te doen
15																				
16																				
19																				
20																				Motieven voor keuze regio en vaarroute, Beoordeling voorzieningen en bereidheid ervoor te betalen
21																				Wensen: belang van bepaalde bezoekmotieven, belang van natuurlijke elementen
22																				
23																				
24																				
25																				
26																				
27																				Voorkeuren landschapkenmerken, natuurbelevingsbehoeften
29																				Recreatiewensen t.o.v. spelen in de stad, waaronder groen
30																				Motieven om in groen te komen, recreëren e.a.
31																				Motieven om in groen te komen, recreëren e.a. Wensen; Belang van aspecten vd woonomgeving, waaronder groen
32																				Motieven om in groen te komen, recreëren e.a.

29									Voorkeuren voor speelplekken, waaronder groen
30								x	Groen in tegenover groen buiten de stad
31								x	
32								x	Groen en recreatiegebieden in de stad en om de stad
35								x	
36								x	Bezoek aan wijkvoorzieningen, parken en natuur/ recreatie gebieden buiten de stad
37								x	
41								x	Recreëren in natuurlijke omgeving t.o.v. stedelijke omgeving

5. Matrix met literatuur/studies naar doelgroepen

Studie/rapport	Doelgroepen/bevolkingsgroepen; gaat de studie over activiteiten, wensen, voorkeuren van specifieke groepen?											Andere groepen?
	Mannen/vrouwen	Opleiding	Soc-econ.	Leeftijd/gezinsfase	Namelijk; (specifiek)	Allochtonen	Stedelingen	Specifieke beroepsgroepen	Namelijk;	Specifieke activiteitengroep	Namelijk; (specifiek)	
1					Hbo/academisch					x	LG bezoekers	Opmerkingen
2		x					x					Ongewild meer hoog opgeleide respond. Jagers, sportvissers, vogelwerkgr.leden, vrijwilligers in het landschapsbeheer
6	x			x	Middelbare en oudere mannen				x		Bij natuur betrokken doelgroepen	
7									x		bosbezoekers	Ook bosbeheerders
8									x		Anwb-leden	
9									x		openluchtcreante n	Huishoudens bouwde kom Emmen
15								x				
14		x	x	x	Vijf segmenten							
17										t.o.v. autocht.		
20									x		toervaarders	

6. Matrix met literatuur/studies naar natuurtypen

Studie/rapport	Natuurtypen; over welke typen natuur/groentypen gaat de studie? Welke natuurtypen komen aan bod?													opmerkingen		
	Natuur/groen in het landelijk gebied	Natuur/groen nabij de stad	Bos	Heide/	Zee en strand	Duinen	Rivieren	Meren en plassen	Heuvelland	Landgoederen	Kleinschalig agr. landschap	Grootschalig agr. landschap	Parken en recreatiegebied		Anders	
1																
2	x															
3	x															
4	x		x	x	x	x				x		x	x	x		Industriegebieden/ glastuinb. gebieden
5	x	x	x	x	x	x			x	x			x			Uiterwaarden
6			x	x	x	x										
7			x													
8			x		x						x		x			
10	x	x														
11	x	x	x	x									x	x		Natuurgebieden, recreatieterreinen
12	x															
13	x	x	x										x	x		Wilde, getemde en kunstmatige natuur
14														x		Buurt, platteland & natuurgebied
15													x			
17					x								x	x		Overige landschap. buiten de stad
18			x	x							x		x			

Bijlage 5 Vragen aan natuuraanbieders (na het zien van de video)

HB 23.11.01

Inleiding vóór de video vertoning:

Zoals u weet doen wij een project voor LNV dat gaat over vraag en aanbod van natuur en hoe beheerders van natuur (de aanbodkant dus) met die vraag naar natuur omgaan. Hiervoor hebben wij een video laten maken over de vraag naar natuur en wij willen daar graag met u over praten. Na afloop van de vertoning zal ik u een aantal vragen stellen. Deze vragen hebben een bepaalde opbouw. Die opbouw zal ik na afloop van ons gesprek toelichten. Ik hoop dat u mee wilt doen met deze enigszins innoverende wijze van interviewen.¹⁴

1. Wat is uw eerste, spontane reactie na het zien van deze video?
(Als ze niet direct willen of kunnen antwoorden of tegen gaan sputteren, ga dan gewoon over op de volgende vraag)
2. Als u even uw ogen dicht doet en de video voor uzelf terug draait, welk beeld komt dan bij u boven? (Vraag niet waarom als ze dat niet zelf zeggen en ga zeker niet in discussie!

(NB: Als ze een beeld van de *natuur* geven en uitleggen, vraag dan ook naar de *persoon of situatie* die bij hen is blijven hangen)
3. Wat vond u verrassend? Wat vond u choquerend? Waar moest u om lachen?
4. Had u op een bepaald moment het gevoel dat u zelf in de natuur was?
Op welk moment was dat?
Wat voelde u toen of waarmee associeerde u dat moment/situatie?
5. U zag veel soorten mensen en activiteiten in de video.
Herkende u onder hen een typische bezoeker van uw eigen natuurgebieden?
6. Welke van de groepen en activiteiten die u zag wilt u liever niet of beslist niet in uw gebieden?
7. Welke van de groepen of activiteiten die u zag komen ook niet in uw eigen terreinen voor?
8. Welke van deze, nu bij uw afwezige groepen en activiteiten, zouden volgens u eventueel wel mogen komen?
9. Globaal gezien, voor welk deel van de natuurvragers die u in beeld kreeg, biedt uw organisatie natuur aan? De helft, 20% of 80%?

¹⁴ Info voor interviewer: Men stelt vragen in een zogenaamde ORID sequentie: eerst de vragen die te maken hebben met Observation (wat zag je, wat hoorde je: het zintuiglijk niveau), dan de vragen over Reflection (waar doet het je aan denken, waar associeer je mee: het niveau van de Gevoelens), dan Interpretation (wat betekent dit, wat leert het je: het Analytische niveau), en dan pas Decision (wat kun je ermee: het Actie of beleidsniveau)

Strategisch plan

10. Heeft uw organisatie een strategisch plan om een specifiek deel van die vraag te bedienen? Of zo herformuleren: heeft uw organisatie een plan waarin staat op welke doelgroepen uw organisatie mikt? En welke groepen of activiteiten u liever wilt vermijden?

Ja, er is een strategisch plan - bij nee, geen strategisch plan, ga naar vraag 28

11. Hoe heet dat plan?

12. Hoe kwam zo'n strategisch plan stand? Wie was erbij betrokken? (Wie van buiten, van de beleidsomgeving?) Waarom werd het plan gemaakt? (vraag eventueel door: interne behoefte, druk van buiten, etc)

13. Maakt u dat plan (of de keuzes die erin zijn gemaakt) kenbaar naar buiten? Of: op welke wijze profileert de organisatie zich? Maakt u daarbij gebruik van communicatie experts?

14. Wordt u plan regelmatig bijgesteld?

Indien ja, ga naar vraag 15 - indien nee, ga naar vraag 18

15. Wordt dan rekening gehouden met hoe de maatschappelijke vraag naar natuur zich ontwikkelt?

bij ja, ga door - bij nee, ga naar vraag 18

16. Hoe dan?

17. Over de vraag naar natuur: Hoe worden de trends in de maatschappelijke vraag bijgehouden? Hoe houdt u de vinger aan de pols van de maatschappij? Welke antennes heeft u uitgezet of: welke indicatoren gebruikt u? Doet u wel eens onderzoek naar de vraag van burgers/leden? Of alleen bij bezoekers? Schakelt u dan bepaalde experts in zoals sociale wetenschappers, andere onderzoekers, communicatie experts, marketingexperts?

18. Over het aanbod van natuur: Hoe wordt het eigen beleid aan die nieuwe trends aangepast? Door uw gezicht naar buiten te veranderen, of juist door werkelijk uw aanbod te veranderen (bijvoorbeeld het terrein anders in te richten). Schakelt u dan bepaalde experts in zoals communicatie of marketing experts, of juist terrein inrichters/recreatieondernemers?

Ga naar vraag 21

Geen rekening met maatschappelijke vraag:

19. Waarom niet?
20. Zou dat niet moeten?
21. Wat zou er voor nodig zijn?
22. Zou u uw strategisch plan een marketingplan noemen?

Bij Ja, ga door - bij nee, ga naar vraag 25

JA, wel een marketingplan

23. Hoe kwam dat plan tot stand? Waarom was het nodig?
24. Is uw plan te vergelijken met een marketingplan van welke andere organisatie dan ook die iets aan een breed publiek aanbiedt in de zin dat het plan duidelijk op een stuk van die vraag mikt en een ander stuk van die vraag naar eigen hand probeert te zetten?
25. Welke specifieke maatregelen heeft u genomen om de vraag van het publiek deels te sturen en te leiden in een door uw gewenste richting?

STOP hier.

Nee, geen marketingplan (wel strategisch plan)

26. Waarom niet? (vraag eventueel door: heeft u een hekel aan een woord als marketing?)
27. In welke zin is uw organisatie heel anders (of juist niet) dan welke andere organisatie dan ook die zich op een breed publiek richt? Waarom zou u niet de vraag van het publiek willen beïnvloeden, als dat beter bij uw doelstelling past? (Bijvoorbeeld omdat men bepaalde soorten publiek wil weren omdat ze schade doen aan de natuur, of juist bepaalde groepen wil bereiken, bijvoorbeeld de stiltezoekers?)
28. Als u gratis een natuurliefhebbende marketingspecialist zou mogen raadplegen, zou u dat dan doen?

NEE, GEEN STRATEGISCH PLAN

29. U zegt dat uw organisatie niet een specifiek strategisch plan heeft ten aanzien van de vraag naar natuur van burgers. Ik neem aan dat u wel een plan heeft ten aanzien van de natuur die u wil behouden en/of ontwikkelen en die u dus aanbiedt.
30. Klopt het dat u wel een aanbodsplan hebt? Eventueel: heeft u een exemplaar?
31. Hoe werd zo'n plan gemaakt?
32. Wat staat daarin ten aanzien van de natuur dat bij u wordt behouden en/of ontwikkeld?
33. Maakt u de keuzes die in uw plan zijn opgenomen kenbaar naar buiten? Of: op welke wijze profileert de organisatie zich? Maakt u daarbij gebruik van communicatie experts?
34. Krijgt u wel eens publiek die u liever niet heeft gezien uw doelstellingen ten aanzien van de natuur die u beheert?

Bij Ja, ga door- bij Nee, ga naar vraag 35

Ja, problemen met publiek

35. Hoe gaat u daarmee om?
36. Heeft u wel eens experts geraadpleegd voor advies hoe daar mee om te gaan? Bijvoorbeeld hoe die mensen te weren, dan wel uw terrein zo in te richten dat die mensen geen of minder schade kunnen aanrichten?
37. Heeft u wel eens overwogen om toch een plan te maken voor hoe om te gaan met de maatschappelijke vraag?
38. Heeft u wel eens overwogen om een marketingplan te maken waarbij aangeven wordt hoe u beter vraag en aanbod van natuur op elkaar kunt afstemmen, zonder dat de natuur die u aanbiedt te schaden?

Bij nee, ga naar vraag 38

38. Waarom? Deed u het ook? Gaat u het alsnog doen?

STOP hier

Bij nee (nooit overwogen om een marketingplan te maken):

39. Waarom niet? (Vraag eventueel door: heeft u een hekel aan een woord als marketing?)

40. In welke zin is uw organisatie heel anders (of juist niet) dan welke andere organisatie dan ook die zich op een breed publiek richt? Waarom zou u niet de vraag van het publiek willen beïnvloeden, als dat beter bij uw doelstelling past? (Bijvoorbeeld omdat men bepaalde soorten publiek wil weren omdat ze schade doen aan de natuur, of juist bepaalde groepen wil bereiken, bijvoorbeeld de stiltezoekers?)
41. Als u gratis een natuurliefhebbende marketingspecialist zou mogen raadplegen, zou u dat dan doen?

